

BOUW- & CULTUURHISTORISCH ONDERZOEK &
WAARDESTELLING

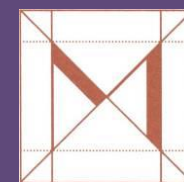
Paardenstallen van de voormalige renbaan Cruysbergen, Bussum

Onderzoek i.o.v. Gemeente Gooise Meren

3 december 2020

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Onderzoeksobject

Paardenstallen Cruysbergen
Franse Kampweg 30a-c
1406 NW Bussum

Status

Geen status

Kadastrale aanduiding

Bussum sectie C nr. 1112

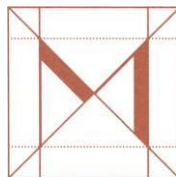
Eigenaar / Opdrachtgever

Gemeente Gooise Meren
Afdeling Erfgoed
Jacqueline Hautus, beleidsadviseur Erfgoed
Brinklaan 35
1404 EP BUSSUM

Onderzoek, fotografie en rapportage

Drs. F.A.C. Haans, bnb

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen,
In opdracht van de gemeente Gooise Meren, 3 december 2020, copyright
MAB Nijmegen 2020

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

bureau voor architectuur- en bouwhistorisch onderzoek, cultuurhistorische gebiedsanalyses, restauratie, onderhoud en bouwtechnisch onderzoek, publieksvoorlichting en publicaties over cultuurhistorie

drs. C.J.B.P. Frank
drs. F.A.C. Haans, bnb

mw. drs. C.H.J.M. van den Broek
drs. J. de Jong
ing. G. Korenberg, bnb
mw. drs. M. Lemmens
D. Schaars M.A.
Mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1
6542 SN NIJMEGEN
tel: 024-3786742
info@monumentenadviesbureau.nl
www.monumentenadviesbureau.nl

INHOUD

1 Inleiding	4
2 Historische Context	7
2.1 Ontwikkeling van het gebied	7
2.2 De bouwgeschiedenis van de paardenstallen	26
2.2.1 Het ontstaan	26
2.2.2 Verbouwingen tussen 1925 en 1962	30
2.2.3 Verbouwingen na 1962	38
3 Beschrijving	41
3.1 Situering	41
3.2 Beschrijving	42
3.2.1 Plattegrond, opbouw en daken	42
3.2.2 Gevels	43
3.2.2 Interieur	44
4 Cultuurhistorische waardenbepaling	51
4.1 Inleiding	51
4.2 Bouw- en architectuurhistorische waarden	51
4.3 Ensemblewaarden / stedenbouwkundige waarden	52
4.4 Algemene historische waarde / gebruikshistorie	52
4.5 Zeldzaamheid en herkenbaarheid	53
5 Conclusies en aanbevelingen	55
5.1 Conclusies	55
5.2 Aanbevelingen	55
6 Bronnen en literatuur	56
6.1 Bronnen	56
6.2 Internet	56
6.3 Literatuur	56

1 INLEIDING

De opdracht:

In oktober 2020 kreeg het Monumenten Advies Bureau via Jacqueline Hautus, beleidsmedewerker van de afdeling Erfgoed van de gemeente Gooise Meren de opdracht voor het uitvoeren van een cultuur- en bouwhistorische verkenning met een waardering van het pand Franse Kampweg 30a-c in Bussum, ook wel bekend als de paardenstallen van de voormalige paardenrenbaan Cruysbergen die tussen 1893 en 1912 in dit voormalige heidegebied was aangelegd en geëxploiteerd.

Het stallencomplex is vanaf de jaren 30 stapsgewijs ingevuld met uiteindelijk drie woningen, waardoor thans nog ongeveer een derde van het gebouw een stallenfunctie heeft. Na de Tweede Wereldoorlog is door Defensie in het gebied waar de feitelijke renbaan lag een mobilisatie en opslagterrein ingericht en zuidelijk van de stallen langs de Franse Kampweg ontstond in het laatste kwart van de 20ste eeuw een bedrijventerrein, waar voorheen oude landhuizen (onder meer Oud Cruysbergen) stonden. Naast het stallengebouw heeft ook het voormalige Jockeyhuis de sloopwoede overleefd en werd het pand al snel na sluiting van de baan verbouwd tot woning. Later is het pand gerestaureerd en beschermd als monument. Het gebied waar ook de stallen zich bevinden staat thans bekend als de Hocras-locatie. Deze horeca-groothandel heeft

zich 45 jaar op de locatie aan de Franse Kampweg direct zuidelijk van de paardenstallen bevonden en heeft begin dit jaar de vestiging in Bussum gesloten. De activiteiten zijn verplaatst naar een andere vestiging van Hocras. Naast de sluiting van Hocras op deze locatie speelt ook het recente vertrek van Defensie uit dit gebied een rol in de plannen om het gebied opnieuw in te richten.

Herinrichting versus cultuurhistorie

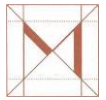
Uit bestudering van de plannen voor de herinrichting van het gebied blijkt dat men vooral oog heeft voor landschappelijke waarden. De cultuurhistorie van het gebied (met name de geschiedenis van de kolonie Walden en de renbaan Cruysbergen) speelt in die herinrichtingsplannen nauwelijks een rol. Het complex van de paardenstallen en de cultuurhistorie van de renbaan als geheel is waarschijnlijk niet opgenomen omdat er ten tijde van het maken van de plannen waar het de paardenstallen betreft geen sprake was van een aanwijzing als monument of karakteristiek object.

Verzoeken voor bescherming

In een reactie op de in ontwikkeling zijnde plannen hebben zowel de Historische Kring Bussum als de erfgoedvereniging Heemschut bij het college van burgemeester en wethouders en de gemeenteraadsleden een verzoek ingediend om de paardenstallen, die zich op het terrein van de Hocras bevinden (en in eigendom zijn van Hocras-eigenaar Hans van der Eijck), aan te wijzen als gemeentelijk monument en in afwachting daarvan deze opstallen voorbescherming toe te kennen.

De Historische Kring Bussum en Erfgoedvereniging Heemschut zijn van oordeel dat bescherming van de stallen vanuit cultuurhistorisch oogpunt

van belang is en dat daar bij de herontwikkeling van het Hocras-terrein rekening mee moet worden gehouden.

H. Dirkx van Heemschut schrijft bij zijn verzoek; *‘Het stallencomplex is niet ingepast in de plannen, omdat ze geen gemeentelijke status hebben. Ook de raadsmededeling d.d. 10 maart 2020 van wethouder Eijbersen over de herontwikkeling van het Hocras-terrein gaat in de consequenties niet in op de historie van het terrein. Wij achten die van dusdanig belang dat nog bestaande restanten van de voormalige paardenrenbaan op Cruysbergen behouden dienen te worden.’*

Naast Heemschut sluit ook de Historische Kring Bussum zich aan bij de actie tot bescherming middels een eigen verzoek aan het college en de Raad. Secretaris Nol Verhagen van de Historische Kring Bussum voegt daar in zijn brief aan het college aan toe *‘Wij zijn van oordeel dat bescherming van de stallen vanuit cultuurhistorisch oogpunt van belang is en dat daar bij de herbestemming van het Hocras-terrein rekening mee moet worden gehouden.’*

Onderzoek en waardenbepaling

Om te kunnen bepalen of het stallengebouw alsnog enige vorm van bescherming (als monument of als karakteristiek object) moet krijgen is het gewenst om met behulp van een verkennend cultuurhistorisch- en bouwhistorisch onderzoek te bepalen of in het geval van het complex Franse Kampweg 30a-c daadwerkelijk sprake is van cultuurhistorische/monumentale waarde en waar die waarden liggen.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens verzameld uit de archieven, literatuur en eerder gemaakte rapportages. Het pand is daarnaast als bron zelf vooral aan de buitenzijde onderzocht en

gedocumenteerd. De resterende paardenboxen waren immers nog in gebruik en bewoond door paarden. Verder is de woning Franse Kampweg 30c van binnen bekeken.

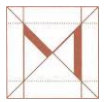
Monumenten Advies Bureau –3 december 2020

Drs. F.A.C. Haans, bouwhistoricus bnb

HISTORISCHE CONTEXT

2 HISTORISCHE CONTEXT

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de historie van het onderzochte pand vanuit verschillende invalshoeken. Hierbij wordt onder meer in gegaan op stedenbouwkundige en architectuurhistorische ontwikkelingen van het gebied om het gebouw en zijn directe omgeving in zijn context te kunnen plaatsen. Vervolgens wordt aan de hand diverse bronnen de ontwikkeling van het complex geschetst.

2.1 ONTWIKKELING VAN HET GEBIED¹

Het ontstaan van het landgoed Cruysbergen.

Het voormalige landgoed Cruysbergen is geografisch gezien gelegen tussen de kernen Hilversumse Meent en het zuidelijk deel van de wijk Het Spiegel / Bussum; in ruimer geografisch verband ligt het gebied ten zuiden van het Naardermeer, terwijl het vochtige natuurgebied Laegieskamp ten zuidoosten van het Naardermeer en ten westen van Bussum, de nauwe doorgang tussen het Naardermeer en Cruysbergen openhoudt. Ten zuiden van Cruysbergen en ten zuiden van de Franse Kampweg ligt het bosgebied en de buitenplaats het Spanderswoud, inclusief het bosgebied De

Fransche Kamp, een voormalig heidegebied. Dit bosgebied is gelegen ten oosten van het buitenplaatsencomplex van 's-Graveland en ten noorden van Hilversum. Cruysbergen vormt samen met het Natuurmonumenten-terrein Laegieskamp een groene long tussen de bebouwing van de Hilversumse Meent en Bussum en ligt hier als een wig stevig tussenin geklemd.

Erfgooiers

Het Gooi had sinds de middeleeuwen te maken met een ondeelbare Gooise marke met zijn erfgooiers (tot in de 19de eeuw). De rechten van de erfgooiers waren al in de 14de eeuw duidelijk omschreven. De gemeene gronden (gemeenschappelijke gronden) behoorden de landheren, maar de erfgooiers hadden het recht hier gemeenschappelijk gebruik van te maken. Het eigendom ging later over op Domeinen, die in 1843 deels zelf eigenaar bleven, en deels hun eigendommen verdeelden en ter veiling aanboden. Akkerbouw en veeteelt werden uitgeoefend op “engen” en “meenten”. In de loop van de eeuwen werden de engen volgebouwd, zodat de akkerbouw grotendeels verdween, terwijl de veeteelt zich handhaafde op de meenten.

Nieuwe landbouwactiviteiten leidden tot een aftakeling van de oude natuurlijke bossen, die zich na de Romeinse tijd juist weer enigszins hadden hersteld. De eiken-beukenbossen verloren eerst hun beuken (brandhout) en later hun eiken omdat zaailingen van eiken door overbeweiding geen kans kregen op te slaan. Uiteindelijk verdwenen ook de berken. In de 18de - en 19de eeuw restten alleen nog heidevelden met struikheide (droog milieu) of dopheide (nat milieu). In de loop van de 19de eeuw nam het aantal heide-ontginningen langzamerhand toe. Ook de ontginning van de “woeste gronden” van Cruysbergen is hier een voorbeeld van.

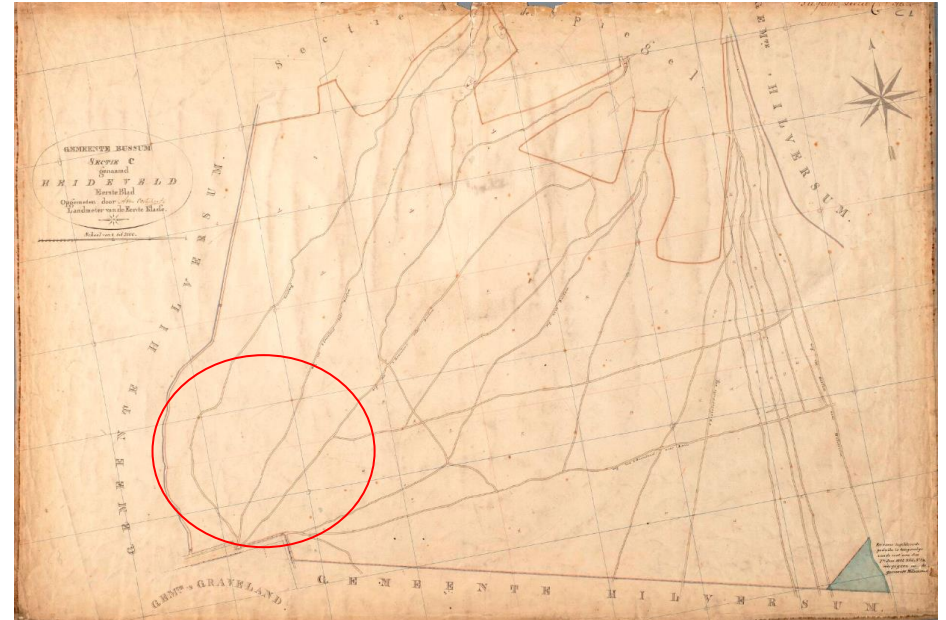
¹ Landgoed Cruysbergen te Bussum: 19de eeuws ontginningslandgoed. Motivatie behorend bij de aanvraag tot NSW-landgoed. Amsterdam 29 augustus 2002 Rapport opgesteld door Bureau Oldenburgers Historische Tuinen / OHT, in opdracht van Hylkema Consultants BV

De eerste vermelding van de naam Cruysbergen op een kaartdocument is waarschijnlijk geschreven op de “Caerte van Goylant en eenyghre aangrensende plaetsen” door Nicolaas Hubertz. Bonifacius, vervaardigd omstreeks 1625. Dit is een kaart die enige jaren vóór de ontginning van 's-Graveland is gemaakt. Ter hoogte van het bekende blok buitenplaatsen (het noordelijke deel staat bekend onder de naam Naarderveld; het zuidelijke deel onder Trompenveld) staan drie namen geschreven (van noord naar zuid), “Braembergen ofte braessem waerhand”, “Cruysbergen waerhande”, “Wolbergen waerhande”. Een warande moet in het middeleeuwse Gooiland gezien worden als een jachtterrein (heide), dat ten behoeve van de grafelijke jacht op konijnen werd beheerd. Het woord *bergen* in de namen Cruysbergen, Wolbergen en Braambergen slaat waarschijnlijk op het iets geaccidenteerde heidegrond waaruit deze terreinen bestonden.

Cruysbergen lag dus op deze kaart tussen twee warandes in, noordelijk van de oost-west verlopende dwarsweg langs Het Luie Gat (het meest westelijke deel), overgaand in Franse Kampweg (het oostelijke deel).

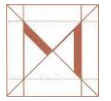
Het gebied is lang een heidegebied gebleven, doorkruist door onverharde wegen en paden, zoals ook op de oudste kadasterkaart uit de vroege 19de eeuw is te zien.

Het 19de-eeuwse huis Cruysbergen bevond zich eveneens ten noorden van de Franse Kampweg, ongeveer tegenover de buitenplaats Bantam. De naam Cruysbergen is gekozen als een verwijzing naar dit oudere 17de-eeuwse Cruysbergen.

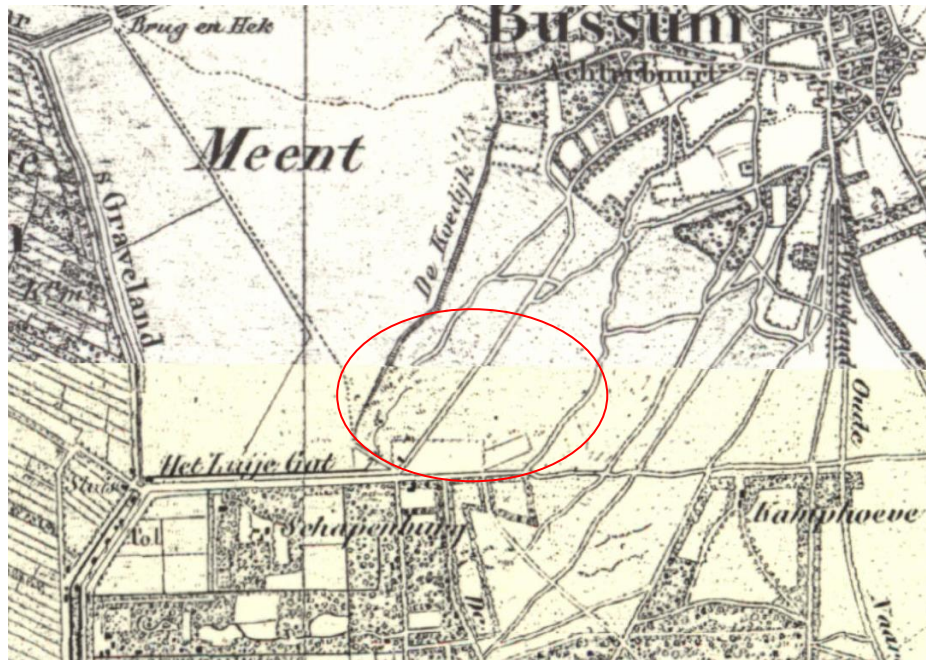

De kadastrale minuutkaart van Bussum, sectie C eerste blad genaamd Heideveld. Links onder grenst met een rechte hoek de gemeente 's-Graveland aan het gebied en verder de gemeente Hilversum. Het onderzochte object ligt binnen het rood omcirkelde gebied. Beeldbank RCE

Op de Topografisch en Militaire Kaart van ca. 1850 zien we ter hoogte van Bantam aan de noordzijde van de Franse Kampweg het door Rutgers van Rozenburg aangekochte terrein, met midden daar doorheen de weg van 's-Graveland naar Bussum (die later verlegd zou worden naar de weg die nu Nieuwe 's-Gravelandsche weg heet). Ten westen daarvan is een eerste poging gedaan een bescheiden landschappelijke aanleg tot stand te brengen. We zien hier de eerste zandvaart als een slingerend “beekje” dat onder een brug door naar Het Luie Gat afwatert. Ook is er in dit stadium sprake van een boerderij, gelegen aan de westkant van voornoemde weg in een kavel bouwland. Op de latere uitgave van deze kaart van 1872 staat een huis Cruï(sic)sbergen ingetekend ten noorden van de Franse

Kampweg ter hoogte van de laan die naar Trompenberg in Hilversum loopt. Vóór het huis ligt een halfcirkelvormig plein. De boerderij is dan verdwenen. Er zijn dan al veel meer zandvaarten gegraven, maar nu wel rechte vaarten en niet meer in een landschappelijke setting.

Uitsnede uit de topografische kaart van 1854. De renbaan zou binnen het rood omkaderde gebied aangelegd worden. Topotijdreis.nl

De Wandelkaart van Gooi- en Eemland (fragment) opgetekend door W. F. Nieuwstadt uit 1904 geeft een huis zonder naam weer tegenover Bantam, evenals op de vorige kaart uit 1872 met een halfcirkelvormig inrijpad. Iets meer in oostelijke richting ligt een nieuw huis Crui(sic)sbergen getekend (= Klein Cruysbergen), eveneens aan de Franse Kampweg (op deze kaart 's-Gravelandseweg genoemd), tegenover het voormalige Franse Kamp. De

Topografische Kaart 1:25.000 (no. 387), verkend in 1872, herzien in 1887 en gedeeltelijk herzien tot 1908 (uitgave 1911) geeft enige behuizingen van Walden aan langs de Franse Kampweg, daarachter de Renbaan en daar weer achter het na 1850 ontgonnen zanderijvaarten-gebied.

Het Koninklijk Besluit van 12 juli 1836 over de heideverdeling in het Gooi heeft een aantal nieuwe ontginningslandgoederen -zowel in bezit van een aantal nieuwe kapitaalkrachtige landgoedeigenaren als ook in bezit van Domeinen- tot gevolg gehad. Oorspronkelijk waren de woeste heidegronden in bezit van Domeinen en hadden de boeren (de erfgoeiers) het gebruiksrecht. In het KB werd geregeld dat de boeren hun gebruiksrecht zouden opgeven en daarvoor in de plaats eigendomsrecht kregen op een deel van de woeste gronden. Het resterende deel bleef in handen van Domeinen. De boeren kregen in totaal 3678 hectare weiden, bossen en heide toebedeeld tegen Domeinen 1735 hectare bos en heide.

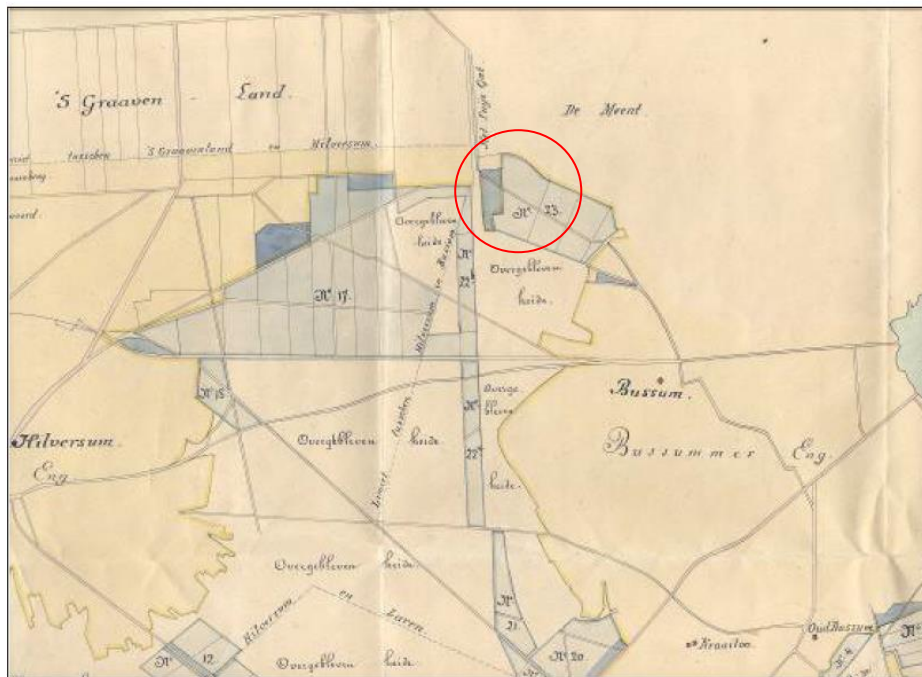
De achterliggende gedachte was dat de nieuwe landeigenaren, maar ook Domeinen hun gronden in cultuur zouden brengen. Dit bracht direct werkverschaffing met zich mee voor de arme boeren. Het graven van zanderijvaarten (zandwinning) –nog steeds duidelijk herkenbaar in het gebied ten noorden van de Franse Kampweg- is in deze tijd aangevangen. Cruysbergen was zo'n ontginningsgebied sinds 1843.

Op 28 december 1843 kocht Jonkheer Mr David Rutgers van Rozenburg (1794-1857), op dat moment vice-president van de Arrondissement Rechtbank te Amsterdam op de veiling van Domeingronden te Hilversum de "massa 40". Dit was een stuk grond van totaal 54 bunders en 3 roeden. De beschrijving der percelen luidt als volgt: "Onder de gemeente Bussum. Een stuk gronds, belend aan de Hilversumsche Meent, ten westen; den Bussummer – eng of de drift langs dien eng, ten noorden; de overblijvende

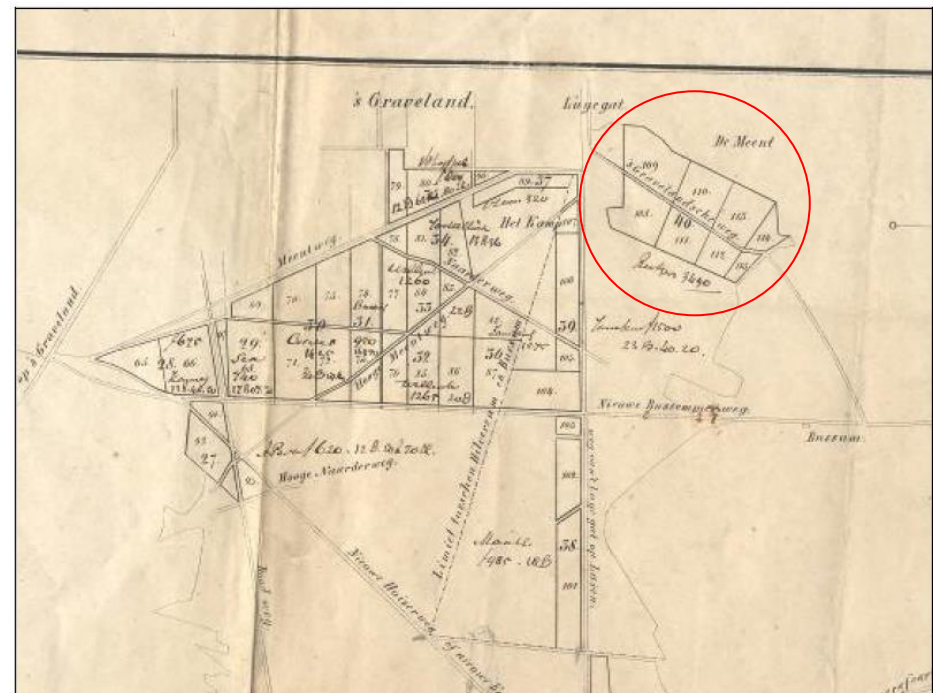
heide, ten oosten; en den grond van H. Steer, Delhax, en Molenmeesteren, ten zuiden”, verdeeld in 8 kavels te weten no’s 108 t/m 115.

Op de gedrukte kaart is onder massa 40 later bijgeschreven de naam “Rutgers 3490”. Hieruit kan men dus opmaken dat (Jhr D.) Rutgers (van Rozenburg) deze aaneengesloten kavels ter veiling heeft gekocht. De 's-Gravelandseweg liep dwars door zijn acht kavels heen als ontsluitingsweg.

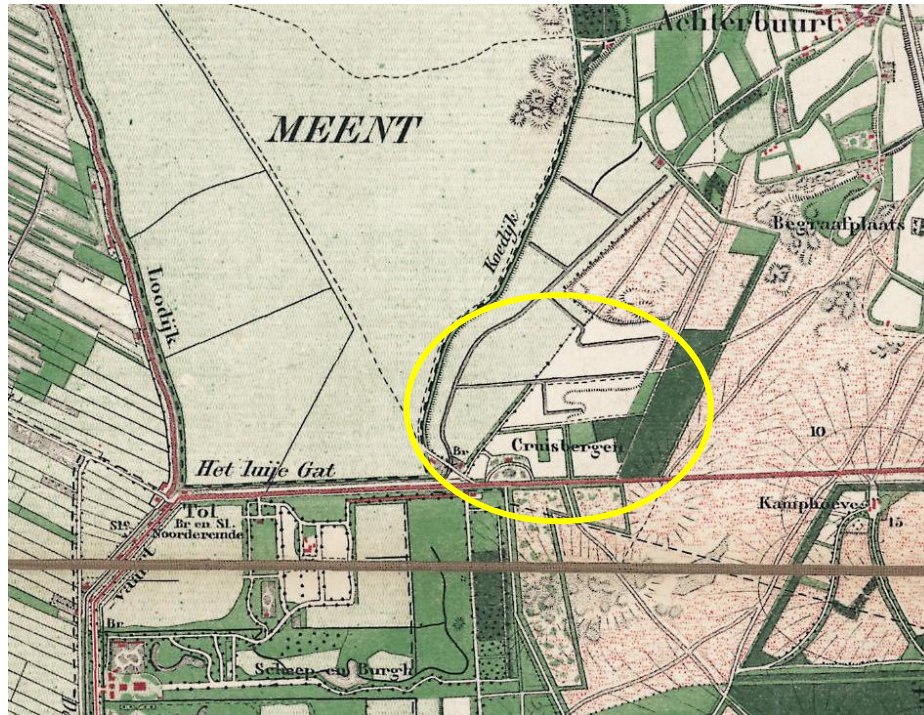
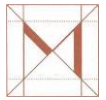
Algemeene Kaart van de stukken heidegrond in Gooiland, ..., behorende bij het procesverbaal van de limitatie van november 1843. get. A. Perk. Opgemaakt ... naar de opmetingen.. door A. van Oosterhout . Manuscript. Copie 1896. Rechtsboven in blauw no. 23, het complex van 8 kavelingen.

Het doel van Rutgers van Rozenburg was dit stuk grond economisch te exploiteren door ontginning tot vruchtbaar land (bouwland en weiden). Hij zou zijn nieuwe aanwinst langs zanderijvaarten laten afgraven. Sinds de koop van Rutgers van Rozenburg in 1843 kan men spreken van een ontginningslandgoed, dat zou uitgroeien tot 80 hectare. Hij beplante zijn gronden o.a. met eiken en sparren en dennen. Voor de economische ontwikkeling van Bussum zou de zanderij Cruysbergen van groot belang worden.

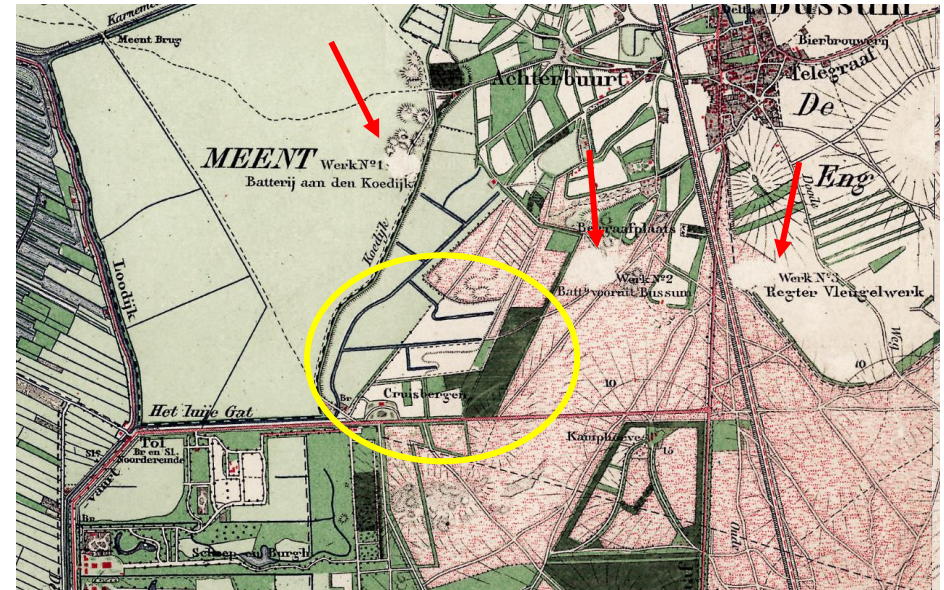
Gedrukte Kaart van massas en kavelingen van de heideverdeling in Gooiland, 1843. Rechtsboven het complex kavelingen langs de “s-Gravelandseweg”, met daaronder de naam van Rutgers geschreven (binnen de rode cirkel).

Uitsnede uit de topografische kaart van 1874. De renbaan zou binnen het geel omkaderde gebied aangelegd worden. Aan een half cirkelvormige laan ligt dan het huis Cruysbergen. Topotijdreis.nl

In de loop van de 19de eeuw zou het gebied een rol gaan spelen als schootsveld in het kader van de landsverdediging. In 1868-70 ontstaan namelijk in het kader van de Nieuwe Hollandse Waterlinie direct noordelijk op de grens van het heidegebied en de enken van Bussum 'de vijf batterijen ten zuiden van vesting Naarden'. Het zijn forten met aardwerken, voor offensieven van het leger, later ter opname van terugtrekkende troepen. Werk 1, 2 en 3 grensden aan het Heideveld. Alleen het iets meer oostwaarts gelegen Werk no 4 is uiteindelijk overgebleven terwijl de andere vier werken afgebroken zijn.

Uitsnede uit de topografische kaart van 1882. De renbaan zou binnen het geel omkaderde gebied aangelegd worden. Op de kaart zijn ook de drie in dit gebied gebouwde batterijen aangeduid (Werk 1 Batterij aan den Koedijk, Werk 2 Batterij vooruit Bussem, Werk 3 Regter vleugelwerk). De werken zelf zijn uitgevlakt. Aan een half cirkelvormige laan ligt dan het huis Cruysbergen. Topotijdreis.nl

De ontginning van de heidegronden leidde niet alleen tot sappige weilanden en verbeterde landbouwgronden; ook (boom)kwekerijen deden op deze gronden hun intrede. Thans zijn op de voormalige gronden van Cruysbergen (noordelijke deel) nog steeds kwekerijen gevestigd.

In verband met de gronden van en rondom Cruysbergen is een aantal namen van boomkwekers het noemen waard: de belangrijkste is de nu nog bestaande Constant Wattez Boomkwekerijen BV, gevestigd naast Rozenkwekerij De Wilde, op de hoek van de Koedijklaan en de Breedelaan. De kwekers- en tuinarchitectenfamilie Wattez heeft, zo is gebleken, connecties met Cruysbergen (zie verderop de medewerking aan de

renbaan door Piet Watzet). Dirk Watzet (1833-1906) had sinds 1850 een boomkwekerij te Naarden. Vanaf circa 1890 werkte hij samen met zijn zonen Piet en Constant in de firma D. Watzet. Na het overlijden van Dirk Watzet werd de firma gesplitst in een bureau tuinarchitectuur o.l.v. Piet (P.H.) Watzet (1871-1953) en een boomkwekerij o.l.v. F. Constant C. Watzet (1873-1947). Deze boomkwekerij, nu genaamd Constant Watzet Boomkwekerijen BV was eerst gevestigd te Naarden / Bussum, vanaf 1922 te Woudenberg en sinds de laatste decennia ook weer in Bussum, geleid door de kleinzoon van D. Watzet, Constant van den Berg. Het tegenwoordige adres van de kwekerij is Koedijklaan 25. De villa op dit adres werd in 1936 gebouwd door architect C. J. Kruisweg voor de familie Biegel, de stichters van het Nassaupark. Het ontwerp van de tuin bij villa Nassau was van Dirk Watzet, hetgeen er op wijst dat tuinarchitect Watzet en architect Kruisweg elkaar goed hebben gekend en hebben samengewerkt. Watzet en Kruisweg hebben later ook beiden op Cruysbergen gewerkt aan de Renbaan.

De aanleg van de Renbaan²

Hoe kon juist hier op een ontginningslandgoed onder Bussum een renbaan ontstaan? Voor het antwoord hierop moeten we de blik naar Amsterdam verleggen. De stad bezat in de late 19de eeuw achter het Rijksmuseum een renbaan, die echter in 1893 een verdere uitbreiding van de stad in de weg stond en daarom moest verdwijnen. Men ging op zoek naar een nieuwe locatie, bij voorkeur in of nabij de stad. De besturen van de Amsterdamsche Sportclub en de Algemene Harddraverij Vereeniging staken de koppen bij elkaar en kwamen tot een oplossing: een van hen, de effectenmakelaar Henri Broekman, bezat in Bussum aan de 's

---

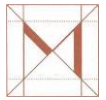
² Zie artikel Martin Heyne over renbaan Cruysbergen. <https://www.historischekringbussum.nl/index.php/bussums-historisch-tijdschrift/925-bht-24-2-pag-10>

Gravelandscheweg (nu de Franse Kampweg) een gedeelte van het vroegere landgoed Cruysbergen, dat na het overlijden van Jonkheer Hendrik Jacob Rutgers van Rozenburg in 1880 in kavels in de verkoop gebracht was.

De verenigingen zagen wel wat in het plan van Broekman. Bijgevolg liet Henri Broekman op die grond onder Bussum een driehoekvormige grasbaan van 940 meter lengte aanleggen, gedeeltelijk op zijn eigen terrein, gedeeltelijk op weiland er naast, waarvan hij zich voor vijf jaar het recht verzekerd had om er meetings op te houden. Voor de aanleg van een tweetal tribunes had de heer Broekman een sparrebos laten rooien. De beide tribunes lagen op de helling van het gerooide bos, dat ruim anderhalve meter hoger lag dan de baan. De hoofdingang lag westelijk van de villa "Oud-Cruysbergen" en een pad liep vanaf de 's-Gravelandse weg Zuidzijde (nu Franse Kampweg) naar de tribunes. Dit pad doorsneed de latere kolonie Walden in twee gedeelten. Deze kolonie was in 1898 gesticht door de schrijver-arts Frederik Willem van Eeden. De kolonisten mochten niet over dit pad lopen, wat aanleiding gaf tot nogal wat ruzies met de heer Broekman. De kolonie zou echter al in 1907 opgeheven worden.

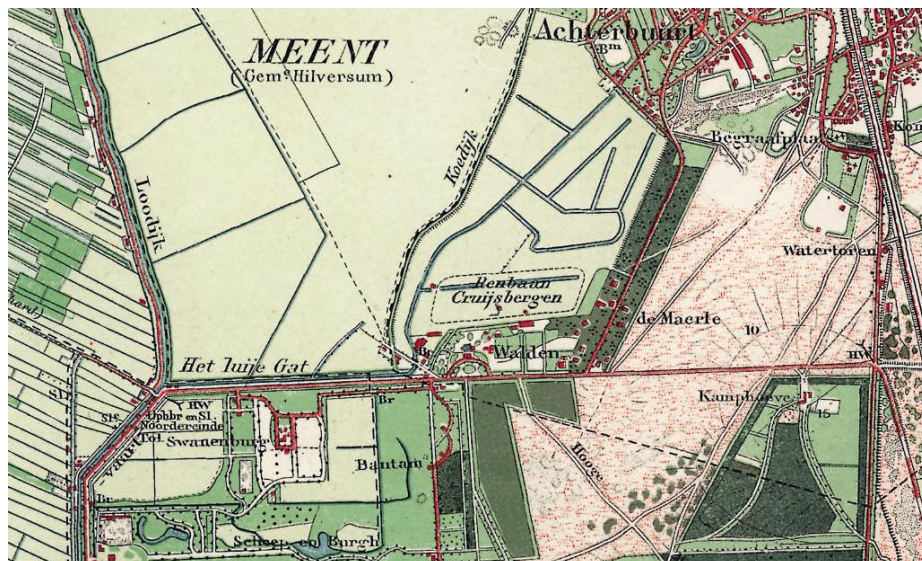
Een andere ingang naar de baan was vanaf de Nieuwe 's-Gravelandse weg, waar later de ingang naar het militaire terrein was en wat tegenwoordig de Verzorgingslocatie Bussum heet. Via deze ingang kon men met rijtuigen het middenterrein bereiken. Op het middenterrein waren twee diagonalen met heggen en sloten voor de steeple-chase aangelegd. De Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij liet tussen Bussum en Hilversum een nieuwe halte openen, vanwaar men over de huidige Franse Kampweg na 10 minuten lopen de renbaan kon bereiken. De aanleg van de baan bracht veel werkgelegenheid met zich mee, zodat de toenmalige burgemeester

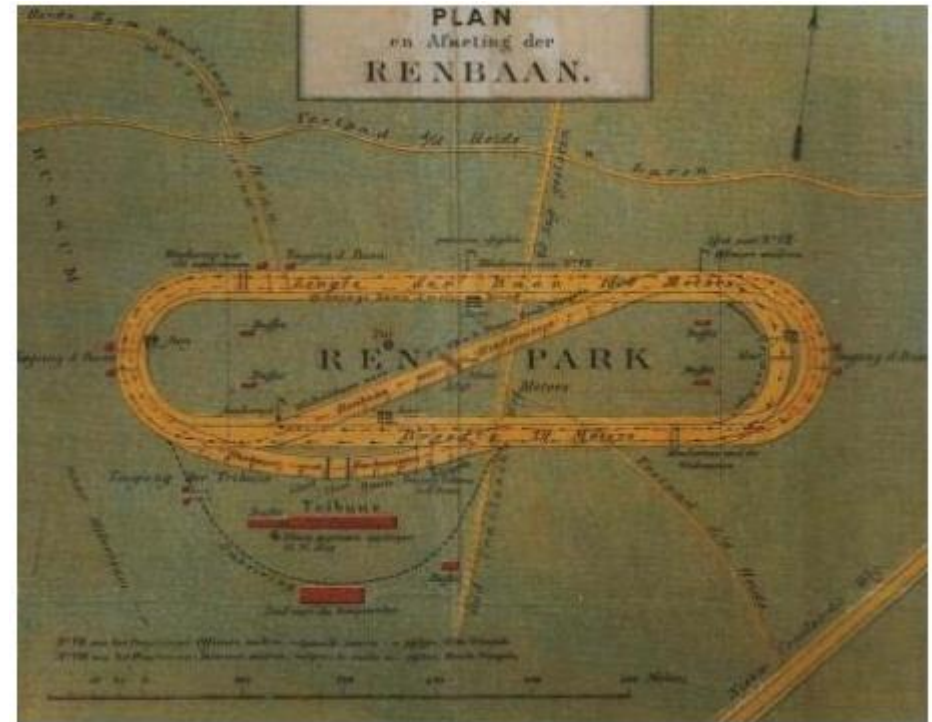
van de gemeente Bussum zich in 1904 liet ontvallen: "Wedrennen hebben veel bijgedragen tot Bussums bloei, 't Is werkmansvoordeel". Het was voor de burgervader een gepaste gelegenheid om voortaan 5% gemaklijksbelasting op de totalisatoromzet te heffen.³

De openingsmeeting vond plaats op 23 juli 1893, georganiseerd door de eind 1892 uit de hoofdstad verdreven Amsterdamsche Sport-Club en de begin 1892, mede door de heer Broekman, opgerichte Algemeene Harddraverij-Vereeniging. Vanaf 1895 ging de laatste vereniging alleen verder met het geven van meetings op Cruysbergen.

Op de in 1904 bijgewerkte topografische kaart is de renbaan Cruysbergen omstippeld weergegeven. Ook de tribune, paardenstallen en andere gebouwen van de renbaan en de kolonie Walden zijn ingetekend. Topotijdreis.nl

³ J. Bruineman-Kaarsgaren en C. D. van Vliet: Dorp met de groene spiegel, honderdvijftig jaar Bussum, 1966

Plan en afmeting der Renbaan in de eerste opzet.

De baan Cruysbergen werd beschouwd als de gezelligste baan van Nederland. Alle gebouwen waren in fris groen-wit geschilderd. Er werden drie, soms vier meetings per jaar gehouden. Na een aantal jaren bleek de baan niet helemaal te bevallen; men vond de baan vooral te klein. De tuin- landschapsarchitect Piet (P. H.) Watez, die toen firmant was in het bedrijf van zijn vader, de eerdergenoemde firma D. Watez te Naarden / Bussum, kreeg de leiding over de werkzaamheden. Op 15 november 1902 werden grond- en metselwerken op de renbaan aanbesteed.

Piet Watez heeft voor zover we thans weten voornamelijk in Twente en Gelderland gewerkt. Bekende nog bestaande werken van hem zijn de

terrassentuin bij De Ruitenberg in Doorn en de geometrische tuinen met parterres en doolhof bij Kasteel Staverden. In het algemeen hield hij van een monumentale-symmetrische opzet in zijn werken. De gemengde en architectonische tuinstijl, zoals aan het einde van de 19de eeuw gewoon was, paste hij veel toe. Kenners beschouwden de baan in zijn nieuwe opzet als de mooiste van ons land.

Begin 1903 werd de oude tribune door een nieuwe vervangen en in het najaar van 1904 werd nabijgelegen grond aangekocht en kon de baan, die nu een zuivere ellipsvorm kreeg, vergroot worden tot 1200 meter. Er werd voortaan linksom gekoerst en de baan werd rondom van een vangslot voorzien. Verder werd de melkerij Bussum afgebroken en werden paardenboxen, stallen en een tuigkamer gebouwd. De eerste meeting op de vernieuwde baan vond op 7 mei 1905 plaats. In de winter van 1905-1906 werd in de paddock een paviljoen gebouwd met bureau voor draverij- en rencomité, weegplaats, totalisatorinrichting en een zaal voor huishoudelijke aangelegenheden. Daarboven waren kleedkamers, bestuurskamer en perskamer. Bovenop dit paviljoen, dat grotendeels uit steen en hout was opgetrokken, stond een torentje. Bovendien werd het houten gebouw voor de 'rechter van aankomst' en de jury vervangen door een sierlijke toren van twee verdiepingen in geklonken en gesmeed ijzer op een stenen onderbouw. Architect van de gebouwen van de Renbaan was Cornelis Jacobus Kruisweg (1868-1952). Kruisweg, geboren in Harlingen werkte aanvankelijk samen met de Hengelose architect J. van der Goot, met wie hij zich in 1894 associeerde. Hij werkte naast opdrachten in het Gooi ook met Van der Goot als vaste architect van de Koninklijke Weefgoederenfabriek Stork (KWS) en de Nederlandse Katoenspinnerij (NKS), beide in Hengelo.⁴

⁴ <http://gooienvechtstreek.info/architect/kruisweg.php>

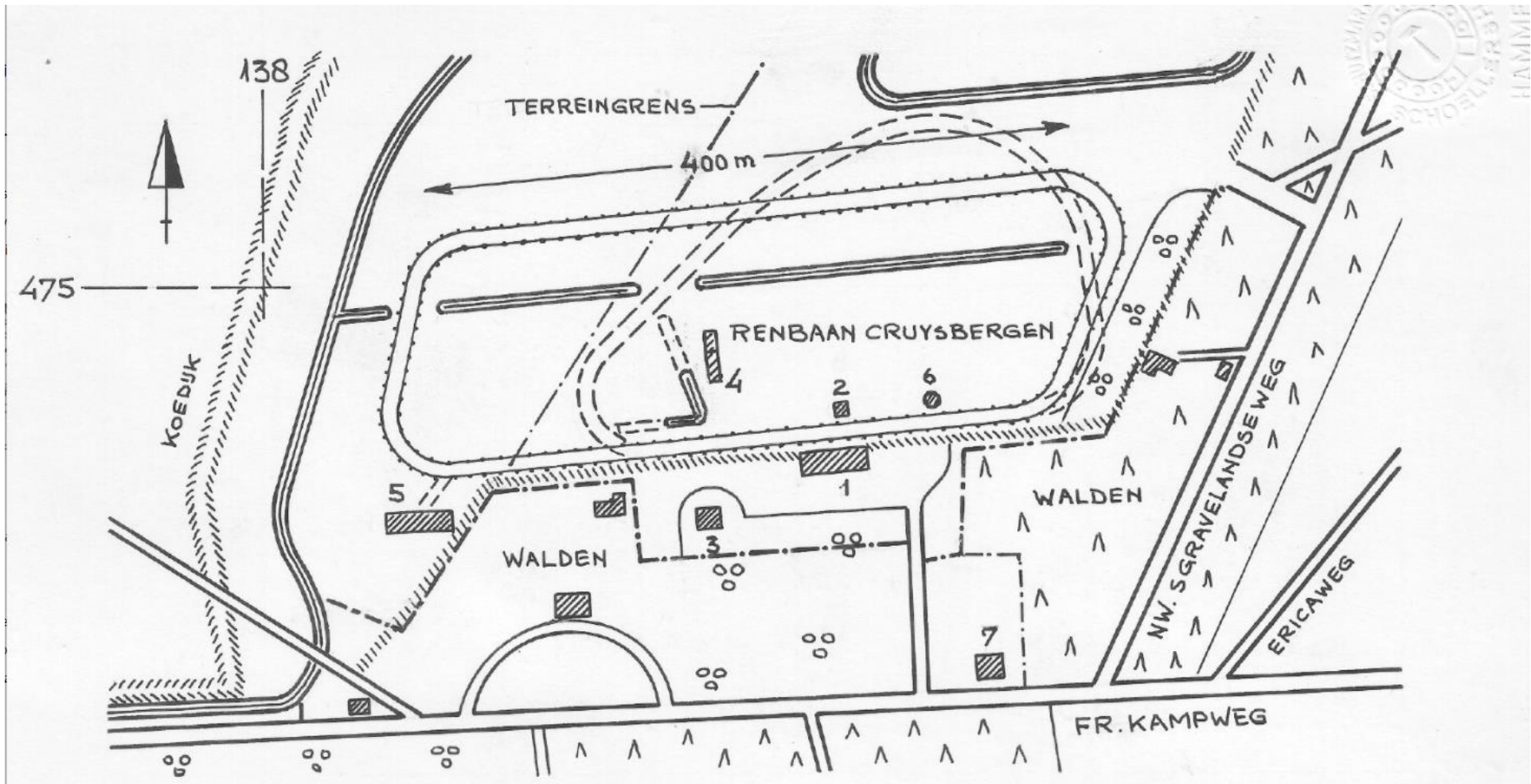

De hoofdzakelijk uit ijzer en hout opgetrokken tribune met de markante torentjes tijdens een wedstrijd in 1905. Collectie Heyne

De scheidsrechterstoren en de muziktent langs de baan tegenover de tribune. 1905. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.027.3

Plattegrond van de renbaan Cruysbergen en de daar omheen gelegen kolonie Walden. Kaart gemaakt door Martin Heyne. Met stippellijn (8) is de renbaan van vóór 1905 ingetekend.
Uit: Marcus van der Heide: "Terug naar Walden, 1898-1907". *Tussen Vecht en Eem*, 16 (1998)p. 3. 1 = tribune 2=start-/ jurytoren 3= paviljoen/jockeyverblijf 4 = consumptie-tent/toto
5 = paardenstallen 6 = muziektent 7 = villa Klein-Cruysbergen 8 = renbaan vóór 1905

Gezicht vanaf het middenterrein van de renbaan Cruysbergen op de tribune, jurytoren en muziektent (uiterst links) tijdens de meeting van zondag 18 april 1909. Foto uit: *De Revue der Sporten*, 29 april 1909.

Cruysbergen bloeide na de opwaardering en gaf in die tijd zes tot acht meetings per jaar. De KNHRV stelde een Derby voor dravers in en de eerste editie werd onder de naam "Toekomstprijs" verreden in 1907 en gewonnen door de schimmelhengst Magnetiseur met pikeur Toon Mol. Op 28 mei 1908 had de baan Cruysbergen de primeur van deelname van de eerste Nederlandse vrouwelijke pikeur aan draverijen. Dat was mej. E.C. Kuijs, die haar eigen paard Locomotief in de Derby II reed.

Sport- en Wedstrijden.

Courses te Bussum.

Het prachtig weer had een buitengewoon groot aantal menschen, waaronder ook veel Haarlemmers, doen besluiten de courses bij Cruysbergen te gaan bijwonen. De extra-trein te Amsterdam bleek dan ook te klein. Voor de Haarlemmers kwam er nog een tweede inconvenient. De trein, die om 10 uur 55 moest vertrekken en dus te Amsterdam met een kwartier tusschenruimte aansluiting zou geven met den extra-trein, kwam nagenoeg tien minuten te laat, zoodat er geen tijd meer was te A'dam kaartjes voor den extra-trein te nemen. Men moest die dus laten gaan of erin stappen met een ongeldig kaartje.

De courses waren zeer interessant, gaven goede strijden te zien en de baan was in uitstekenden toestand.

Uitsnede uit een artikel over de paardenrennen op de renbaan in het Haarlem's Dagblad 14 mei 1904 pag. 5. Delpher.nl

Sport en Wedstrijden Harddraverijen.

Bij geruchte hadden wij reeds vernomen, dat de baan Cruys-Bergen bij Bussum zoo veel verbeterd was, dat we gerust een model-baan genoemd worden kon, en, laten wij maar direct zeggen, Cruys-Bergen is ons, hoe hoog wij ook onze verwachtingen gesteld hadden, bijzonder meegevallen. Het is in één woord een goed ingerichte renbaan!

Het bestuur van Cruys-Bergen ons compliment.

Het programma bevatte vier draverijen en drie rennen, waaraan vijfen-veertig paarden deelnamen.

Aangevangen werd met den Hyacinthenprijs, handicap draverij 3de klasse, minimum afstand 1600 Meter.

Tj. Witteveen komt de eer toe, dit nummer zeer mooi met Glendine (1650) in 3.02 4/5 gewonnen te hebben. St. Maarten (1700) Snoeck was tweede in 3.03 2/5 en Anna III (1675), de favoriet derde in 3.04 1/5.

Uitsnede uit een artikel over de paardenrennen op de vernieuwde baan in het Haarlem's Dagblad 3 april 1906 pag. 3. Delpher.nl

Het middenterrein met de consumptientent en totogebouw. 1905. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.031.2

Het jockeyhuis. 1905. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.031.3

De in geklonken ijzer en siersmeedwerk uitgevoerde rechterstoel/scheidsrechterstoren. 1905. Op de achtergrond de consumptietent. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.033.1

De renbaan Cruysbergen werd in de periode 1902-1912 ook gebruikt als feestterrein.

Het terrein van de renbaan Cruysbergen werd tevens als feestterrein gebruikt, getuige deze ansichtkaart, gedateerd 12 juli 1905. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.032.1

Het einde van een roemrijke Renbaan.

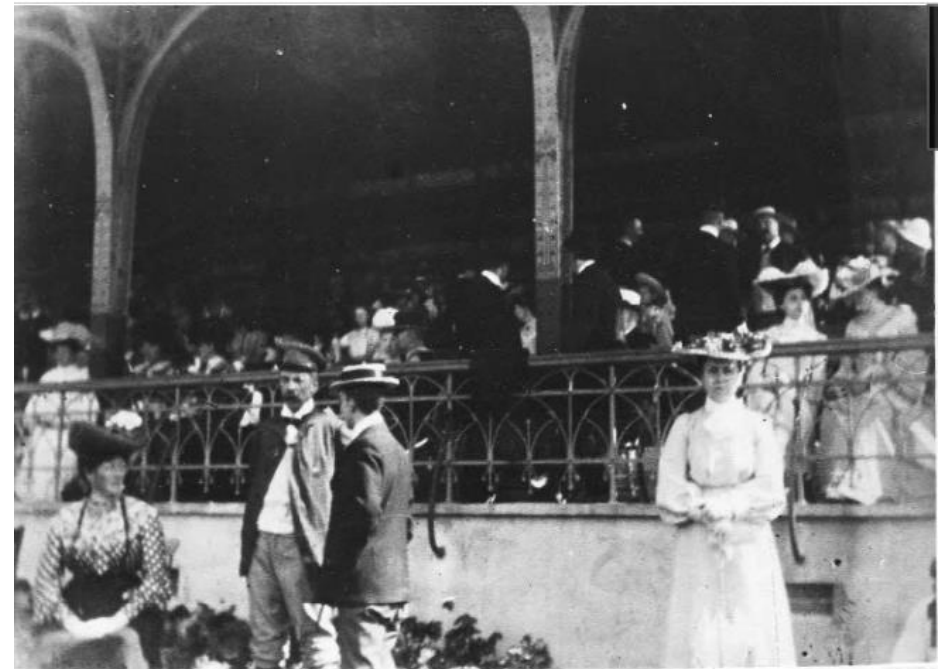
In 1911 kwam het beruchte totalisatorverbod van de minister van justitie, mr. E.R.H. Regout, dat op 15 juni 1911 van kracht werd. Het was ook de doodsteek voor Cruysbergen. In 1912 werd er nog tweemaal gekoerst, maar de meeting van 6 mei 1912 leverde door gebrek aan interesse vanuit het publiek dat niet meer mocht wedden, zoveel verlies op, dat Cruysbergen moest sluiten. De gebouwen bleven nog een lange tijd staan en werden deels voor nieuwe functies in gebruik genomen. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd de renbaan door het

Departement van Oorlog aangekocht, dat het terrein gebruikte als remonte-depot om paarden voor de artillerie af te richten om geschut te trekken. In 1916 werd de deels open constructie van de tribune door de militairen voorzien van gemetselde wanden met poorten om het gebouw te kunnen gebruiken als paardenstalling. In 1920 werd het depot opgeheven en een jaar later kreeg de heer J.F. Spliethoff de grond in eeuwigdurende erfpacht. Spliethoff verbouwde het jockeypaviljoen tot woonhuis en verhuurde het weiland aan boeren. Joh. Fred. Spliethoff had zijn oog eerst laten vallen op villa Klein-Cruysbergen, maar veranderde van mening, toen hij het terrein van Klein-Cruysbergen bij het voormalige jockey-verblijf kon voegen. De architect van de verbouwing van het jockeyhuis was opnieuw C. J. Kruisweg. Het vermoeden bestaat dat de nieuwe tuin is aangelegd door P. Wattez. In die tuin zijn resten van een welwaterpomp en treden van de tribune zelfs nu nog te onderscheiden. Bovendien is de toegangslaan naar Nieuwe 's-Gravelandseweg no. 90 in feite de oude toegangslaan naar de renbaan.

De gietijzeren constructie van de hoofdtribune (dak, achterwanden en zijkanten) van de voormalige renbaan Cruysbergen is na verkoop door Spliethoff in 1922 voorzichtig gedemonteerd en weer opgebouwd op de van Oeverengronden bij de Nieuwstraat te Bussum. Daar heeft het nog ruim 80 jaar gestaan als opslagloods, autostalling en zelfs als tijdelijke garage voor een paar tv-reportagewagens van de toenmalige NTS (Ned. Televisie Stichting).⁵

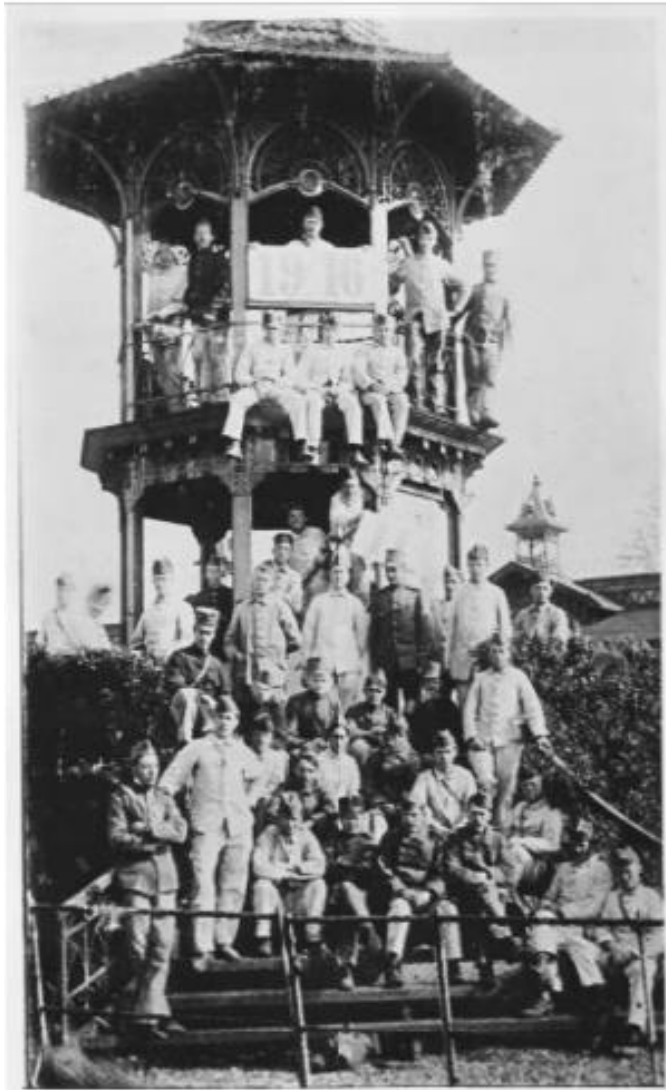

Tribune Renbaan Cruysbergen - rond 1900 *Franz Kamp*

De heer van der Heide en het echtpaar Nagtglas Versteegh tijdens een race voor de tribune waarvan de geklonken ijzeren spanten goed zichtbaar zijn. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Collectie Langemeijer (Bussum) SSAN132 93.335

⁵ Gegevens over de verplaatsing van de tribuneconstructie afkomstig van de heer Chris Leenders te Almere (namens de Historische Kring Bussum).

Militairen in 1916 op de voormalige scheidsrechterstoren. Het was een geklonken ijzeren constructie, voorzien van siersmeedwerk in de boogstukken onder de met leipannen gedekte spits. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.033.2

Militairen poseren tijdens het metselen van muren waarbij de open ijzeren constructie van de tribune werd afgesloten ten behoeve van een gebruik als stalgebouw. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.033.3

Luchtfoto renbaan Cruysbergen en omgeving uit de jaren 20. Beeldbank gooienvechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.037

Gezicht op toren en muziktent en de tot tuin omgevormde renbaan Cruysbergen. Foto uit omstreeks 1930. Beeldbank gooienvrechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.038.3

Restanten van de tribune van renbaan Cruysbergen in de tuin van de familie Spliethoff. Foto uit 1935. Beeldbank gooienvrechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.039.2

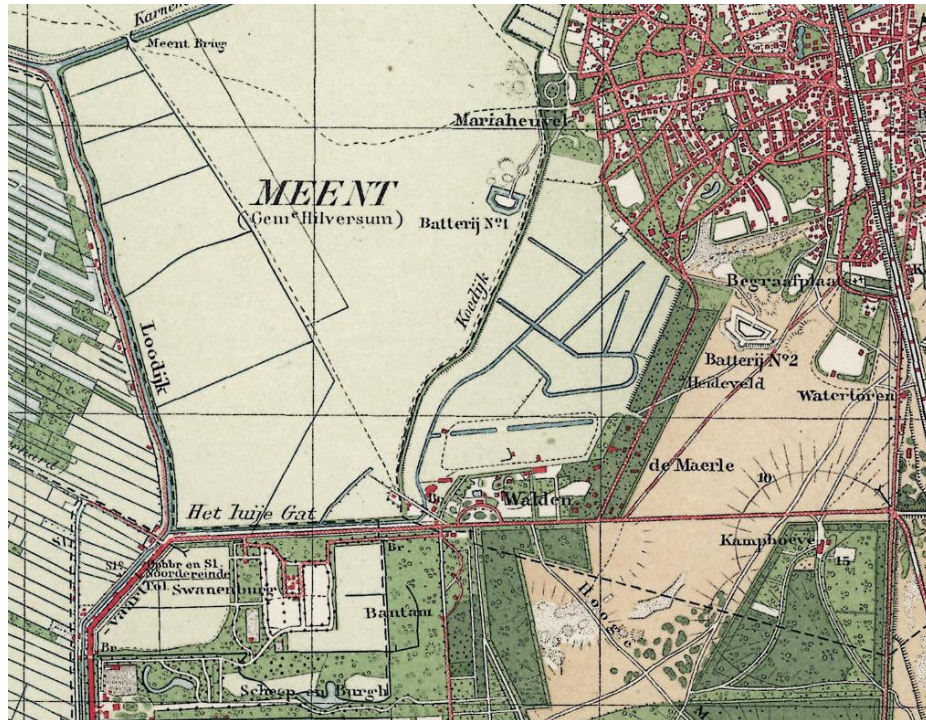

Villa Klein Cruisbergen. Foto uit 1905. De villa was gebouwd aan de Franse Kampweg/hoek Nieuwe 's-Gravelandseweg en behoorde een tijdje tot de kolonie Walden. Beeldbank gooienvrechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst SSAN092W N8.015.2

Villa Cruisbergen, na aankoop door Frederik van Eeden in 1898 omgedoopt in Walden. Foto uit 1895. De villa was gebouwd aan de Franse Kampweg en fungeerde ten tijde van de Renbaan als centraal huis van de kolonie Walden. Beeldbank gooienvrechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.020.

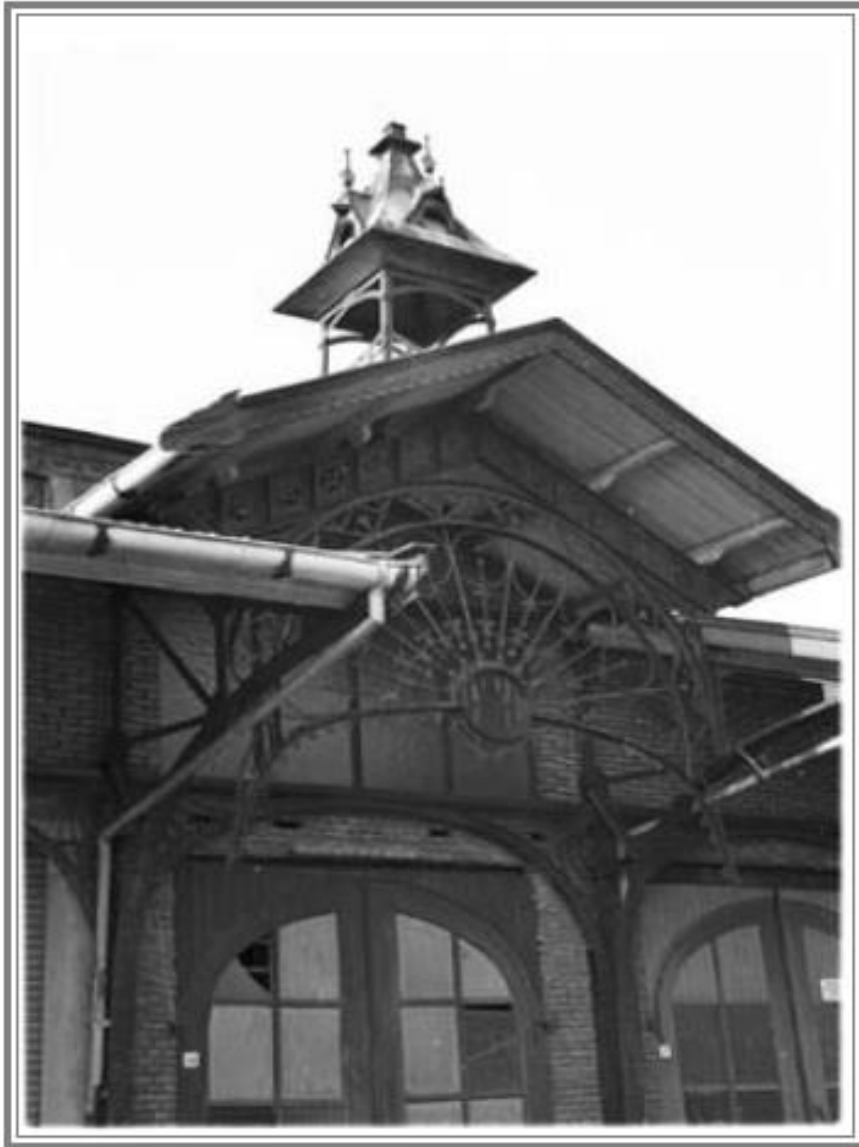

Uitsnede uit de topografische kaart van 1922 waarop een stippellijn nog de contour van de verdwenen renbaan weergeeft. Topotijdreis.nl

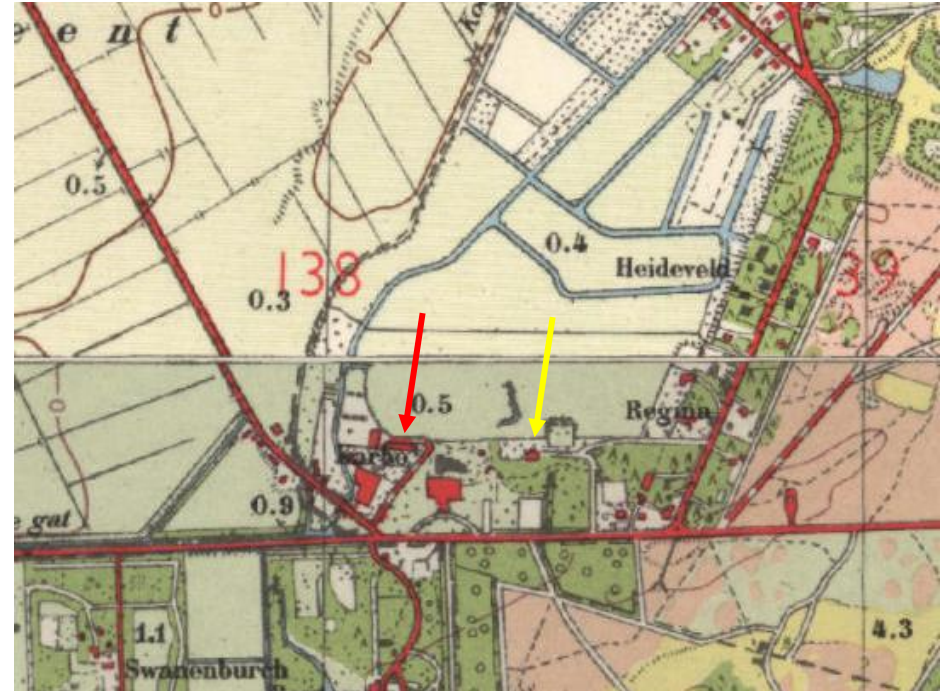
Kort na het begin van de Tweede Wereldoorlog vorderde de bezetter de paardenstallen van de renbaan om daar hun paarden in te stallen. Dat was maar van korte duur, want al na acht maanden vertrokken zij weer met bestemming Noord-Afrika. Spliethoff, beducht voor een nieuwe inkwartiering waarbij misschien ook zijn huis gevorderd zou worden, verkocht de stallen aan de heer Wiegmans, die er graag wilde wonen.

De voormalige tribune van Cruysbergen, afgebroken en weer compleet met de markante torentjes opgebouwd op de Van Oeverengronden bij de Nieuwstraat te Bussum en tot 2004 gebruikt als garage. De deuren waren aangebracht door het leger bij hergebruik van de tribune als stal rond 1916. Foto collectie Heyne, Historische Kring Bussum.

Detail van een van de twee steekappen met een boogveld van fraai siersmeedwerk. De kappen van de tribune en torentjes waren van hout op ijzeren spanten en stijlen. Foto collectie Heyne, Historische Kring Bussum.

Uitsnede uit de topografische kaart van 1951 waarop de verdwenen renbaan ook niet meer in contour is weergegeven. De rode pijl wijst naar de paardenstallen, de gele naar het jockeyhuis. Topotijdreis.nl

Cruysbergen na de Tweede Wereldoorlog

Tot 1956 bleef het rustig. Toen kreeg Defensie behoefte aan het weiland, om er een opslagplaats aan te leggen. De eeuwigdurende erfpacht bleek toen ineens van tijdelijke aard en de boeren moesten andere weidegrond zoeken. Het terrein werd bouwrijp gemaakt en er verzezen stenen loodsden, omgeven door een manshoog hek met waarschuwborden. Het gietijzeren starttorentje bleef staan, tot het in 1972 zodanig weggeroest was dat slopen onvermijdelijk was.

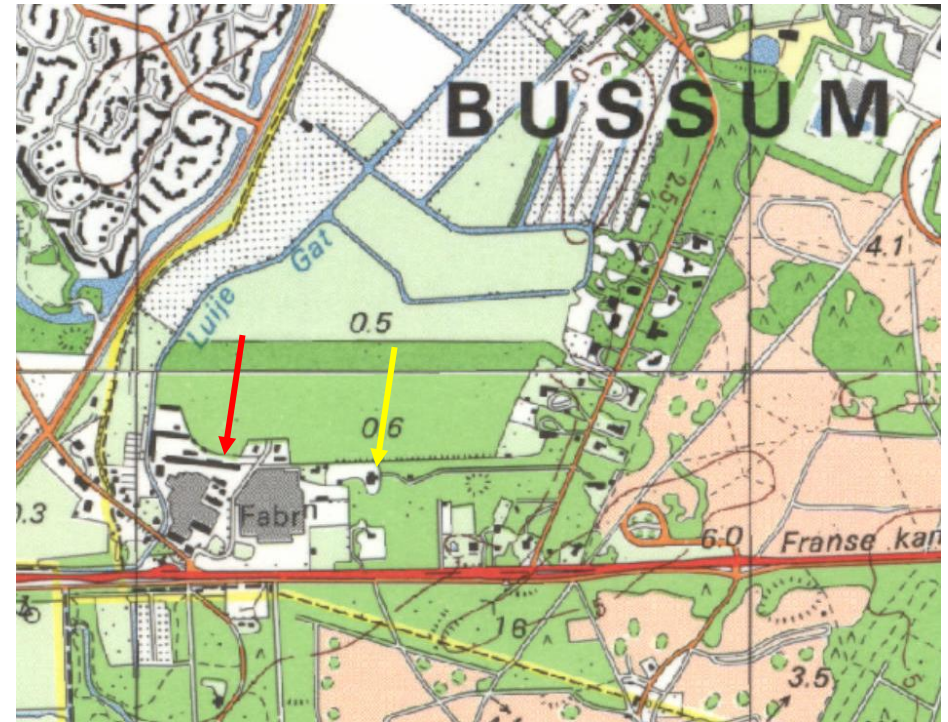

Het karakteristieke torentje op het woonhuis was al in 1935 weggebroken wegens lekkages. Bij een recente restauratie is dit torentje weer teruggekeerd. Omdat het terrein particulier gebied is, is ook van deze renbaan op restanten in de tuin na weinig tot niets meer voor het publiek terug te vinden.

Ook de idealistische kolonie Walden van Frederik van Eeden is voor een belangrijk deel uitgewist. Groot Cruysbergen is in 1970, tegelijk met de fabriek die er tegenaan was gebouwd, afgebrand. Op het perceel kwam daarna een nieuw bedrijfsgebouw. De meeste hutten van Walden bestaan niet meer. De villa's die ooit deel uitmaakten van Walden, zijn nu opgeslokt door een chique buurt. Niets herinnert meer aan het sociale experiment.

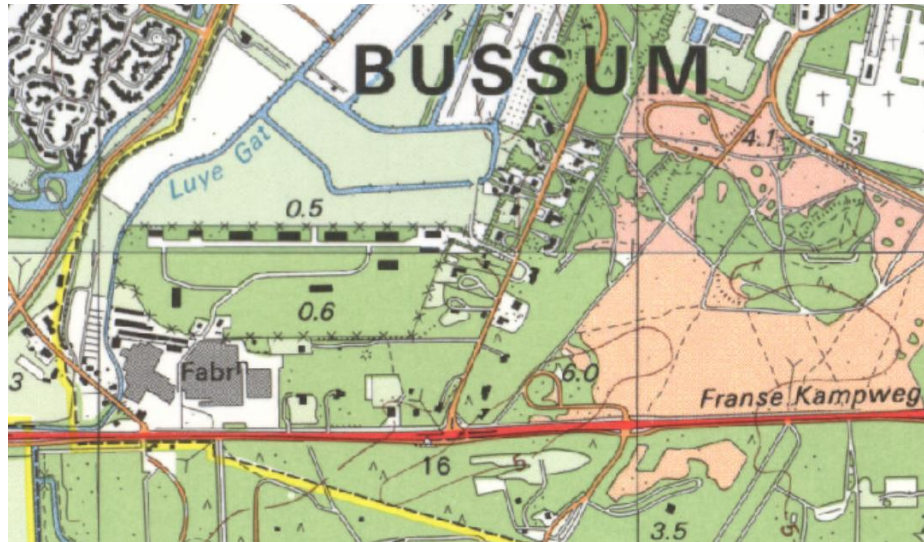

Na een recente restauratie heeft het als Rijksmonument beschermde voormalige jockeyhuis weer veel van zijn vroegere allure teruggekregen, waaronder het voor de gebouwen van de renbaan zo karakteristieke daktorentje. Foto Bob Nouwen.

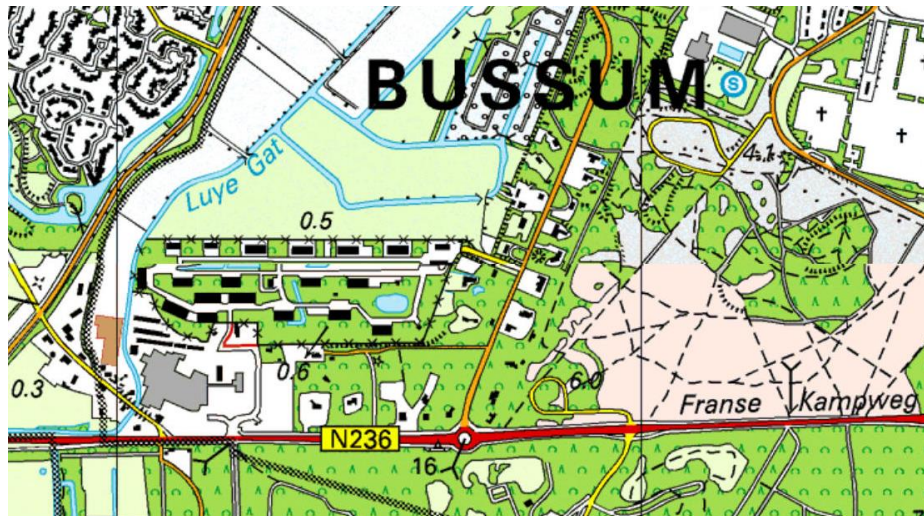

Uitsnede uit de topografische kaart van 1981 waarop de grote bedrijfsgebouwen langs de Franse Kampweg ter plaatse van vroegere villa's waaronder Groot Cruysbergen zijn weergegeven. De rode pijl wijst naar de paardenstallen, de gele naar het jockeyhuis. Topotijdreis.nl

Uitsnede uit de topografische kaart van 1990 waarop op het renbaanterrein de stenen loodsen van de defensieopslag zijn weergegeven. Topotijdreis.nl

Uitsnede uit de topografische kaart van 2005 waarop op het renbaanterrein een forse groei van het aantal stenen loodsen van de defensieopslag is te zien. Het bedrijfscomplex aan de Franse Kampweg is in opzet gewijzigd. Topotijdreis.nl

Uitsnede uit de topografische kaart van 2019 waarop op het renbaanterrein een aantal stenen loodsen van de defensieopslag weer is verdwenen. Topotijdreis.nl

Satelifoto van het gebied uit 2019. Topotijdreis.nl

2.2 DE BOUWGESCHIEDENIS VAN DE PAARDENSTALLEN

2.2.1 Het ontstaan

Over het bouwjaar van de paardenstallen is in het verleden enige onduidelijkheid ontstaan. Op de website gooienvechtstreek.info noemt men in een overzicht van het werk van architect C.J. Kruisweg de paardenstallen als eerste in zijn lijst van werken. Het ontwerp zou hij samen met J. van der Goot hebben gemaakt in 1893. Deze datering is zeer waarschijnlijk gebaseerd op het jaar van ontstaan (1893) van de eerste renbaan. In de archieven is echter geen ontwerptekening gevonden.

Wanneer we het gebouw in zijn details aanschouwen (er zijn nog enkele oorspronkelijke vensters met veel-ruits roedeverdelingen bewaard gebleven, alsmede het zinken torentje op de nok met zijn Jugendstilvormgeving) dan rijst al het vermoeden dat we het ontstaan van het gebouw eerder moeten zoeken in de periode kort na 1900. Het ligt dan ook zeer voor de hand om er van uit te gaan dat het gebouw is ontstaan in de periode 1903-1905, waarin de renbaan is vergroot en naar ontwerp van Kruisweg meerdere nieuwe gebouwen ontstonden, waaronder de tribune, jockeyhuis, scheidsrechterstoren, muziektent, consumptie en toto-gebouw en dus ook deze paardenstallen. Uit de oude foto's van deze schilderachtig opgezette bouwwerken blijkt dat hier invloeden van de chaletstijl (hellende daken met grote overstekken, gesneden windveren, vakwerk, torentjes) met een detaillering in Jugendstil zijn gecombineerd.

Bij deze vroeg 20ste-eeuwse architectuur wordt vaker voor ramen terug gegrepen op een verdeling met kleine ruitjes zoals in het ontwerp van Kruisweg voor Sarah's Cottage uit 1903, maar ook de hofstede met stallen Oud Bussem naar ontwerp van K.P.C. de Bazel uit 1902 laat zien.

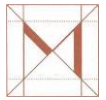

Sarah's Cottage, Nieuwe Hilversumseweg 12 Bussum, ontwerp bureau Van der Goot en Kruisweg 1903. <http://gooienvechtstreek.info/architect/kruisweg.php>

Garage van Sarah's Cottage

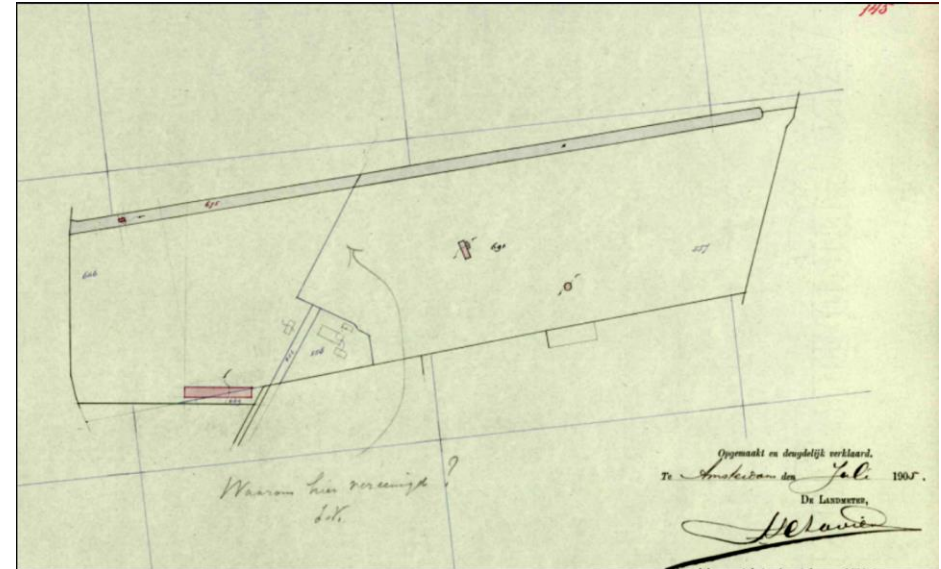

Oud Hofstede Oud Bussem, ontwerp van K.P.C. de Bazel uit 1902. De stallen met hun topgevel met zolderluik en forse dakkapellen lijken invloed te hebben gehad op het iets jongere ontwerp van Kruisweg. Bussum G.J. Dukker maart 1969. Beeldbank RCE 124.194

Uit het kadastrale onderzoek is gebleken dat de paardenstal als nieuwbouw voor het eerst voorkomt op de hulpkaart van juli 1905. Op die kaart worden de scheidsrechters, en de consumptietent reeds als bestaand weergegeven. Ten noordoosten van de stallen staan op deze hulpkaart op een ouder, toen vervallen perceel (C 558) nog de vage contouren van een toen voor uitbreiding van de baan gesloopt boerderijcomplex weergegeven. Hierdoor wordt bevestigd dat de paardenstallen waarschijnlijk in 1904 of uiterlijk in het voorjaar van 1905 zijn gerealiseerd.

Die datering past ook veel beter bij de gehanteerde architectuur van de paardenstallen.

Kadastrale hulpkaart uit juli 1905 (1905-C669) van het nieuwe perceel C 691, ontstaan uit de oude percelen C 557, C 558, C 666, C 669. De in contouren getekende tribune valt net buiten dit nieuwe perceel waarop de in 1902/1903 uitgebreide renbaan is aangelegd. Digitaal archief Kadaster/archiefviewer. Hieronder een vergrote uitsnede.

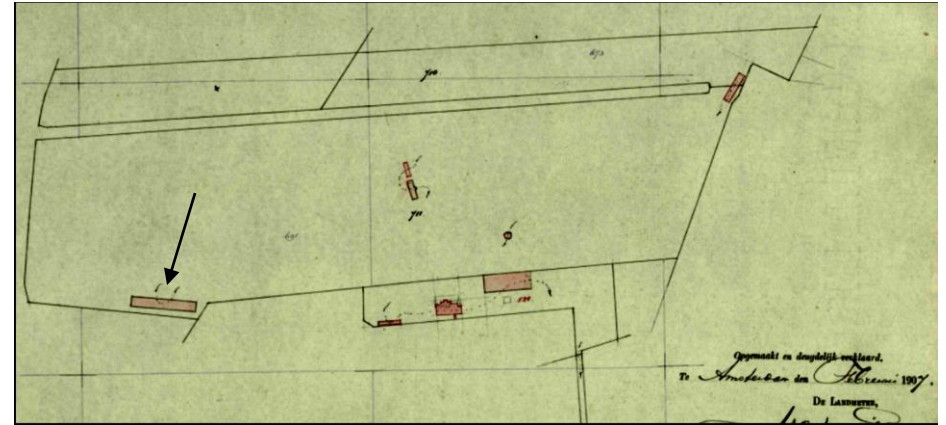

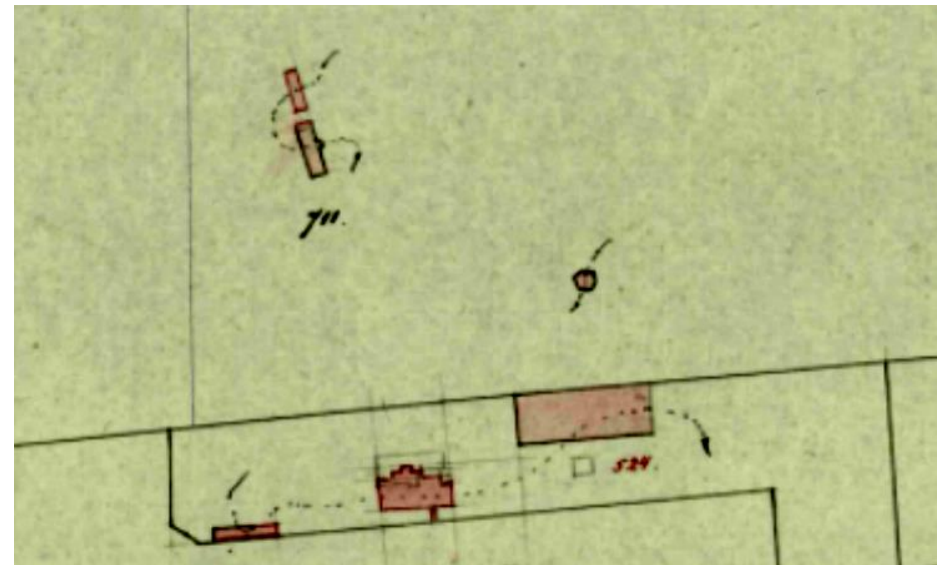
Het middendeel met topgevel van de noordgevel van de paardenstallen nog in de oorspronkelijke opzet. Datum foto is niet bekend. Beeldbank gooienvlechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.035.2

De voorgevel nog in oorspronkelijke staat vanuit het westen gezien. Foto vermoedelijk uit jaren 30. Beeldbank gooienvlechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.036.2

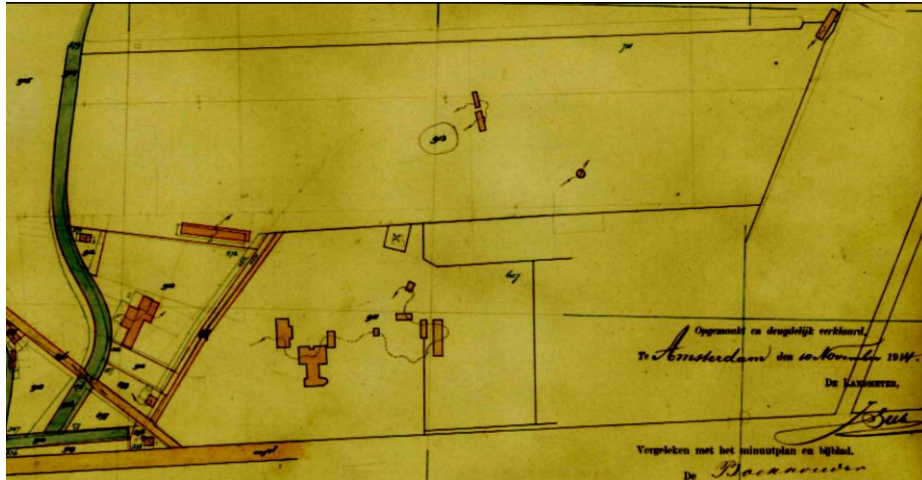

Kadastrale hulpkaart uit februari 1907 (1907-C711) van het nieuwe perceel C 711 (waarop de in 1902/1903 uitgebreide renbaan is aangelegd en de paardenstallen (zwarte pijl) en gebouwen op het middenterrein zijn gebouwd. Op dit perceel zijn als nieuwbouw het totogebouw en een schuur/stal (rechtsboven) ingetekend. Op het perceel C 524 staat de tribune en hier is als nieuwbouw het jockeyhuis met een stal/schuur ingetekend. Digitaal archief Kadaster/archiefviewer. Hieronder een vergrote uitsnede.

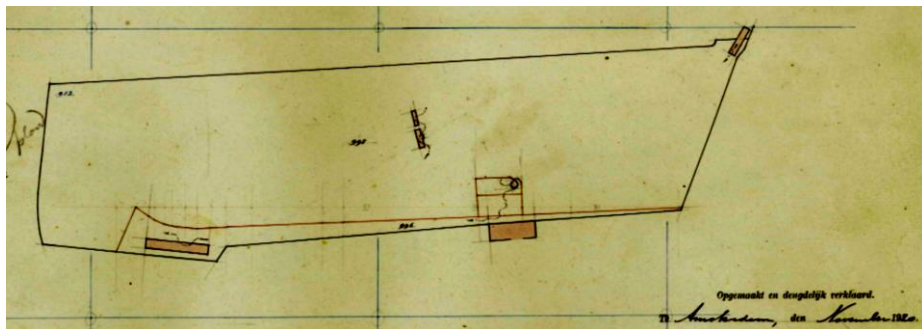

Kadastrale hulpkaart uit november 1914 (1914-C913). De renbaan is dan reeds opgeheven maar de gebouwen staan er nog en zijn in gebruik genomen door het leger. De kaart lijkt te zijn gemaakt om perceelwijzigingen zuidelijk van de paardenstallen weer te geven. Daarbij is kennelijk ook vastgesteld dat de bestaande structuren (waaronder de contour van de paardenstallen) en perceelsgrenzen niet correct waren ingemeten. Digitaal archief Kadaster/archiefviewer.

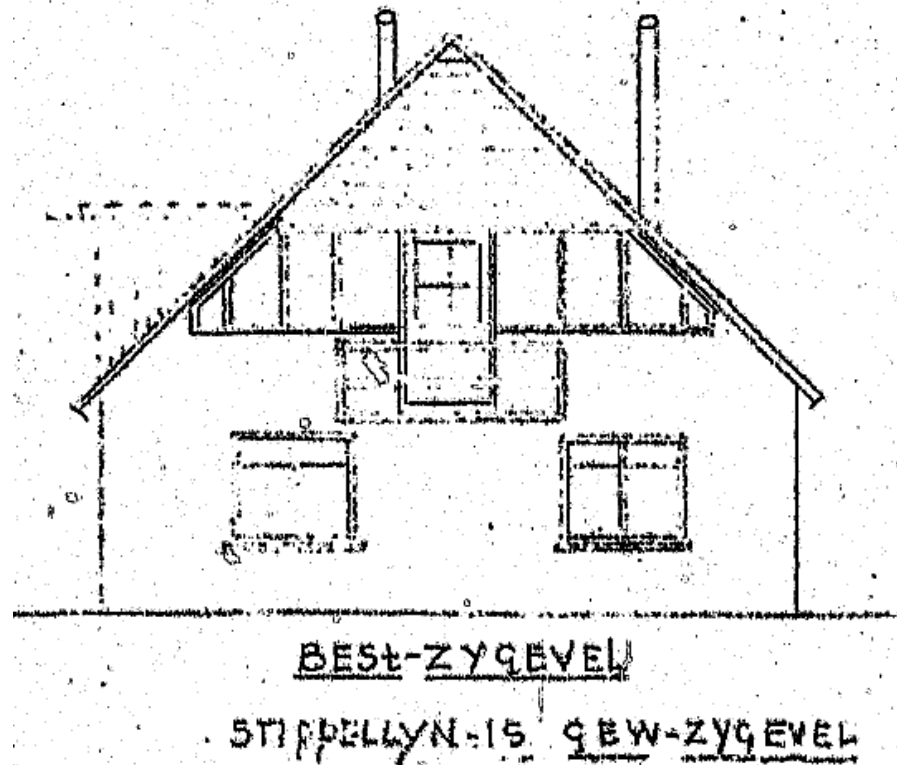
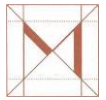
Kadastrale hulpkaart uit november 1920 (1920-C996). Op het grote perceel C913 van de opgeheven renbaan heeft een splitsting plaats gevonden. De paardenstallen zijn samen met de scheidsrechtstoren opgenomen in een nieuw perceel C 996 en het resterende grote deel met het oude consumptie- en totgebouw heeft nr. C 995 gekregen. Digitaal archief Kadaster/archiefviewer.

2.2.2 Verbouwingen tussen 1925 en 1962

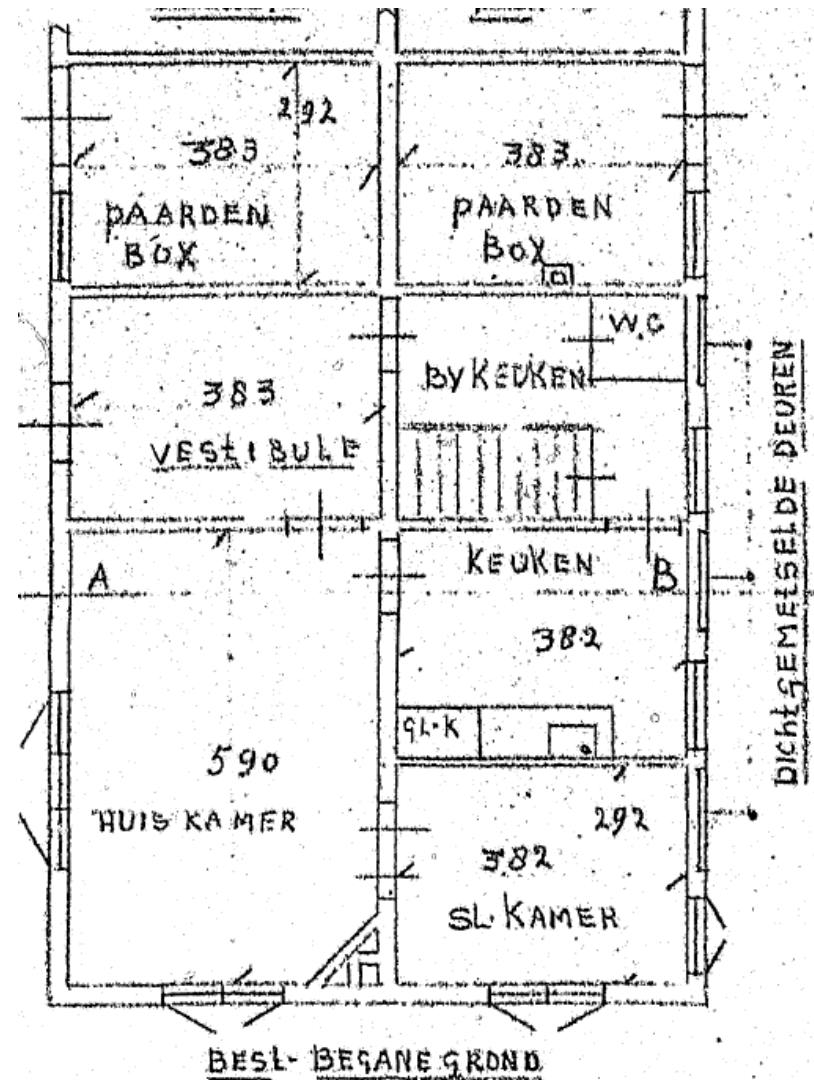
In het bouwvergunningenarchief van de toenmalige gemeente Bussum is een vergunningstekening aanwezig uit 1942. Bij deze vergunning gaat het om een wijziging van het oostelijke deel van het gebouw. Uit de tekeningen bestaande toestand blijkt echter dat toen reeds een deel van de paardenboxen (6 rug-aan-rug boxen) was omgebouwd tot woning. De huidige achtergevel (zuidgevel) werd toen gezien als voorgevel, het toenmalige adres was blijkens de tekening Melkstraat 8. Eén paardenbox was hier aan de zuidzijde omgevormd tot vestibule en twee boxen daar rechts naast waren door verwijdering van een scheidingsmuur tot één woonkamer gemaakt. Aan de noordzijde waren drie boxen omgevormd tot respectievelijk een slaapkamer, keuken en bijkeuken. In de bijkeuken zat de trap naar de zolder die op de zolder uitkwam op een overloop met een grote slaapkamer aan de oostzijde (met balkon) en een kleine slaapkamer met verder een ongedeelde zolder aan de westzijde.

In 1920 was het remonte-depot van Defensie, dat na de sluiting van de baan onder meer van de stallen gebruik had gemaakt, opgeheven en een jaar later kreeg de heer J.F. Spliethoff de grond in eeuwigdurende erfpacht. Spliethoff verbouwde het jockeypaviljoen tot woonhuis en verhuurde het weiland aan boeren. Vermoedelijk heeft hij, mogelijk nog in de jaren 20 of in het begin van de jaren 30 in het oostelijk deel van de stallen met zoveel mogelijk gebruik van de bestaande ruimtelijke structuren een woning ingebracht zoals die op de tekening uit 1942 als bestaande toestand is weergegeven. Daarbij kreeg de oostelijke kopgevel een balkon.

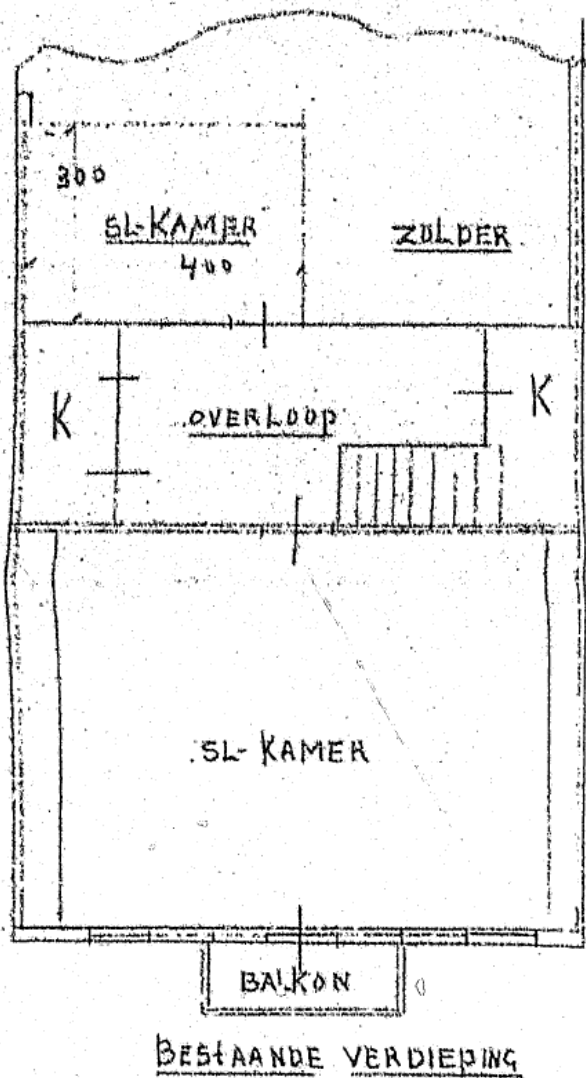

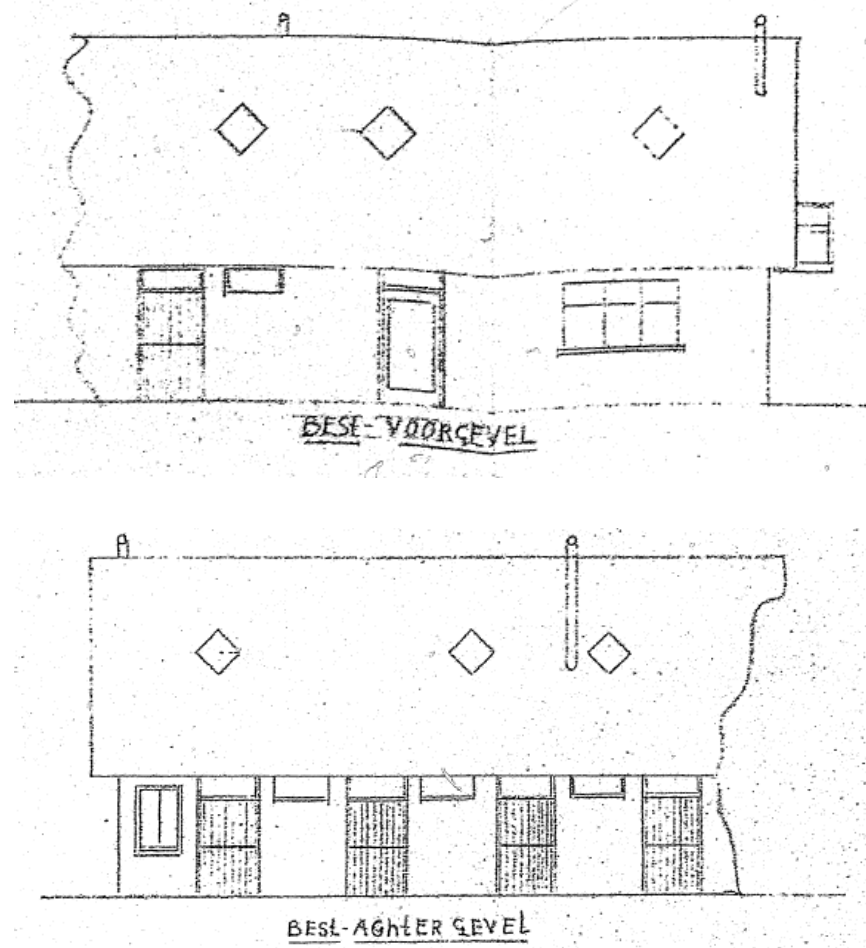
De oostelijke kopgevel in de staat zoals deze tot de verbouwing in 1942 was. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

Plattegrond van het oostelijke deel van de stallen in de staat zoals deze tot de verbouwing in 1942 was. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum. De oude ruimtelijke structuur van de boxen is grotendeels aangehouden bij de invulling van de woning. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

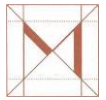

Plattegrond van de zolder van het oostelijke deel van de stallen in de staat zoals deze tot de verbouwing in 1942 was. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum. De grote slaapkamer aan de oostzijde komt uit op een balkon. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

De zuidelijk gevel (boven) en noordelijke gevel (onder) in de staat zoals deze tot de verbouwing in 1942 was. Volgens de plattegrond zouden de staldeuren in de noordgevel toen reeds aan de binnenzijde zijn dichtgemetseld. In het dak zijn ruitvormige dakramen getekend. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

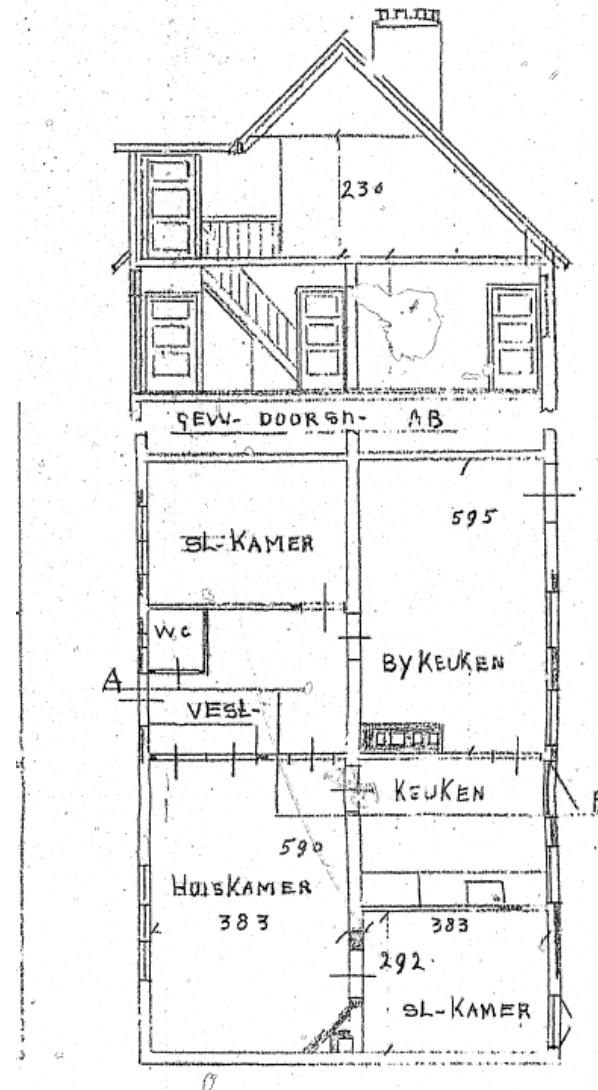

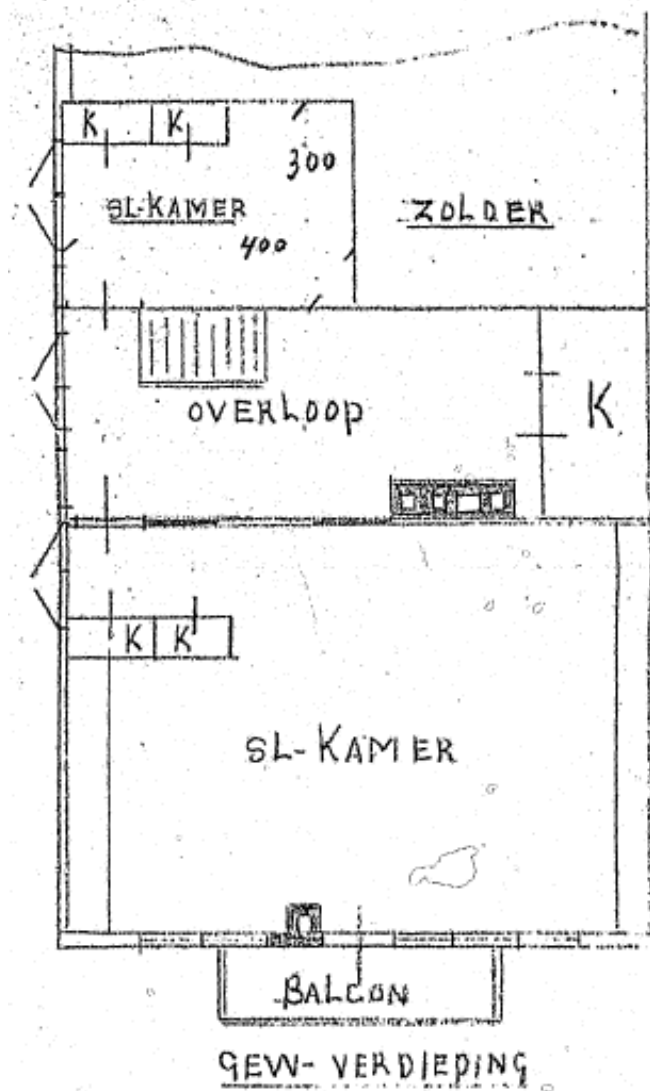
Verbouwing van 1942

Kort na het begin van de Tweede Wereldoorlog vorderde de bezetter de paardenstallen van de renbaan om daar hun paarden in te stallen. Dat was maar van korte duur, want al na acht maanden vertrokken zij weer met bestemming Noord-Afrika. Spliethoff, nog altijd de eigenaar van de stallen met de woning was beducht voor een nieuwe inkwartiering/vordering van zijn bezit, waarbij misschien ook zijn eigen huis gevorderd zou worden. Hij besloot om de stallen te verkopen en vond in de heer L.M.A. Wiegmans een geïnteresseerde die er graag wilde wonen.

Wiegmans diende in 1942 een vergunningsaanvraag in waarbij opnieuw het oostelijke deel met de woning centraal stond. De tekening voor de verbouwing maakte hij zelf. In de zuidoost hoek van de vestibule plande hij een toilet. In de stalbox daar links naast kwam een slaapkamer en de bijkeuken werd uitgebreid met de naast gelegen stalbox, waardoor de woning op de begane inmiddels acht voormalige stalboxen besloeg. In de vestibule kwam de nieuwe trap naar de zolder. De ruimtelijke structuur werd hier verder niet gewijzigd, maar wel werd een grote dakkapel geplaatst over de overloop en de twee flankerende delen van de slaapkamers. Bij de zuid- en noordgevel verdwenen nu de staldeuren en werden vensters ingebroken, deels op de plaats van de oude staldeuren.

Plattegrond en dwarsdoorsnede van het oostelijke deel van de stallen in de staat zoals deze na de verbouwing door Wiegmans vanaf 1942 was. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum. De oude ruimtelijke structuur van de boxen is grotendeels aangehouden, bij de woonkamer en bijkeuken zijn twee boxen samengevoegd tot één ruimte. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

Plattegrond van de zolder van het oostelijke deel van de stallen in de staat zoals deze na de verbouwing door Wiegmans in 1942 was. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum. De grote slaapkamer aan de oostzijde komt uit op een verbreed balkon. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

De zuidelijk gevel (boven) en noordelijke gevel (onder) in de staat zoals deze na de verbouwing in 1942 door Wiegmans was. De meeste bij de eerste verbouwing dichtgemetselde staldeuren in de noordgevel zijn vervangen door vensters en op het zuidelijke dakvlak staat een brede dakkapel. Ook zijn gemetselde schoorstenen aangebracht. Bouwvergunningenarchief gemeente Bussum nr. 42.022 (Franse Kampweg 30a)

Gezicht op woning van familie L.M.A. Wiegmans in de staat zoals die na de verbouwing van 1942 was. Wiegmans beheerde een manege. Het adres was toen nog Melkstraat 8. Foto uit jaren 50. Beeldbank gooienvlechthistorisch.nl Fotocollectie Winthorst (Bussum) SSAN092W N8.036.1

In de bestaande huidige toestand blijkt dat na 1942 in het pand nog twee woningen zijn ingebracht. De woning direct naast de in 1942 in deze vorm gerealiseerde woning maakt gebruik van de originele dakkapel met laaddeur en hijsbalk aan de noordzijde. De laaddeur/luik werd omgevormd tot een venster. Bij de woning werden aan de noordzijde ook twee stalvensters en twee staldeuren gespaard. Aan de achterzijde (zuidzijde) kwam op de kap een forse dakkapel, vergelijkbaar met de in 1942 aangebrachte dakkapel daar rechts naast. Vermoedelijk is deze verbouwing in de jaren 50 uitgevoerd.

Boven en onder: De noordgevel van de middenwoning (Franse Kampweg 30b), huidige toestand. FH MAB 2020.

Zicht langs de zuidgevel naar het westen. Op de voorgrond de in 1942 tot stand gekomen gevel van Franse Kampweg 30a. Het huisnummer 8 van het oude adres Melkstraat 8 zit nog op de zijgevel. De rode pijl wijst naar de dakkapel van Franse Kampweg 30b. FH MAB 2020.

Verbouwing 1962

In 1962 werd het middendeel met de topgevel aan de voor- en achterzijde verbouwd tot een woning (Franse Kampweg 30c). Hoewel er geen tekening is gevonden is het jaar waarin deze verbouwing plaats vond weergegeven in een latei direct onder de houten geveltop aan de noordzijde. Het opschrift omvat de initialen B. N. en het jaar 1962. Bij deze verbouwing werden meerdere typen vensters toegepast, allemaal afgesloten door in het metselwerk opgenomen betonnen lateien. Van de oorspronkelijke gevel aan de noordzijde bleef slechts de houten geveltop en de windveren behouden.

Opschrift van de verbouwing van de middenbouw in 1962 op de latei van het venster onder de houten geveltop. FH MAB 2020.

De noordgevel van de middenbouw met de in 1962 ten behoeve van de inpassing van een woning aangebrachte vensters en deur. FH MAB 2020.

2.2.3 Verbouwingen na 1962

In de late jaren 80 is de oostelijke kopgevel (Franse Kampweg 30a) door Wiegmans nog een keer aangepast, waarbij de huidige brede windveren met uitgezaagde onderreinden ontstonden en het balkon een nieuwe balustrade kreeg met verticale, in verspringende vormen gezaagde vlakke spijlen. De bekleding met houten kraaldelen van de twee oude stenen dakkapellen met hijsbalken is ook later aangebracht evenals de invullingen van de voormalige luikopeningen. Nadat ondernemer Hans van der Eijck van Hocras het complex in handen kreeg was zijn conclusie dat ingrijpend renoveren van daken en gevels als investering niet meer lonend was, waardoor men zich beperkte tot onderhoud en voor het functioneren van het bedrijfsgedeelte van het pand noodzakelijke maatregelen, die inhielden dat bij de resterende stalboxen in het westelijke deel de

staldeuren volledig zijn vernieuwd met stalen kozijnen. Behouden bleven slechts de houten 8-ruits stalramen die als valramen zijn uitgevoerd. Ton Verkerk en Chantal Nagel hebben hier een stalhouderij en paardenhandel en bewonen de voormalige woning van Wiegmans. De woning in het middendeel staat thans leeg.

De oostelijke kopgevel met de enige jaren terug nog door Wiegmans gewijzigde windveren en balkonbalustrade, waardoor de gevel min of meer het uiterlijk kreeg van een Zwitsers chalet. FH MAB 2020

Een vernieuwde, in een stalen kozijn en stalen omraming gevatte staldeur van een paardenbox. FH MAB 2020

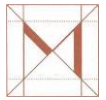
Zicht op de noordgevel van het stalgedeelte. De indeling van de gevel en de stalramen zijn nog oorspronkelijk, de deuren zijn gewijzigd en vernieuwd. De stenen dakkapel is gewijzigd en omkleed met houten delen. FH MAB 2020

BESCHRIJVING

3 BESCHRIJVING

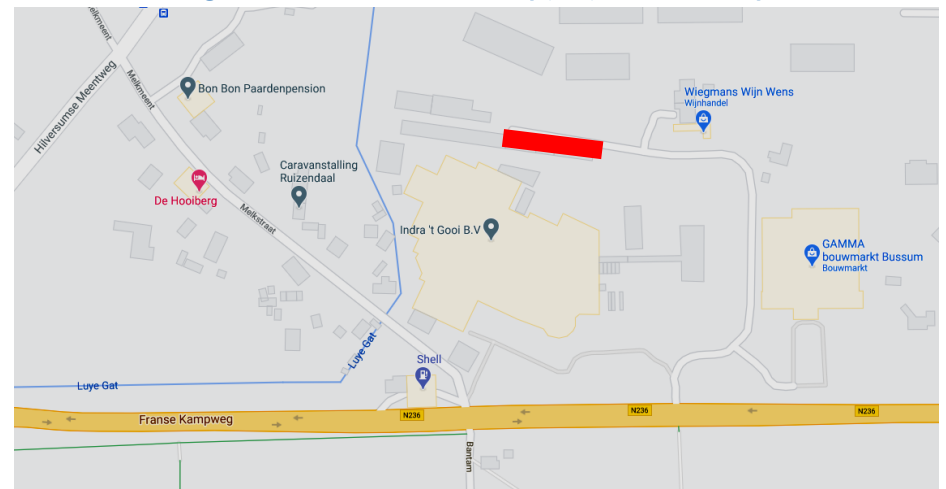
In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van de actuele verschijningsvorm van het complex. Waar mogelijk worden daarbij ook bouwhistorische bijzonderheden of dateringen weergegeven. Deze documentatie is gebaseerd op waarnemingen die gedaan zijn bij het veldwerk van dinsdag 24 november j.l. waarbij de nadruk lag op het exterieur.

3.1 SITUERING

Het complex ligt in het gebied zuidwestelijk van Bussum, direct noordelijk van het langs de Franse Kampweg gelegen grootschalige bedrijfscomplex van Hocras/Indra 't Gooi bv (Franse Kampweg 36). Van deze doorgaande Franse Kampweg splitst een tussen het Hocras-complex en de GAMMA bouwmarkt doorlopende laan af (ook Franse Kampweg genaamd) die achter de terreinen van Hocras en GAMMA ombuigt in westelijke richting en uitkomt bij een oprijlaan naar het terrein voor de Franse Kampweg 30a-c. Westelijk van het complex ligt een complex van zwaar verwaarloosde langwerpige stallen en schuren, grotendeels stammend van na de Tweede Wereldoorlog. Noordelijk van het erf ligt het deels weer aan de natuur teruggegeven westelijke deel van de voormalige renbaan.

Luchtfoto van Google vanuit het westen. De witte pijl wijst naar het complex.

Detail uit de kaart van Google-Maps. Franse Kampweg 30a-c is in rood aangeduid.

3.2 BESCHRIJVING

3.2.1 Plattegrond, opbouw en daken

Het complex heeft een langgerekte rechthoekige plattegrond en een opbouw bestaande uit één bouwlaag onder een zadeldak met overstek boven de westelijke- en oostelijke kopgevel. Halverwege het pand wordt het dak doorkruist door een er haaks op gebouwd zadeldak dat ook een overstek heeft boven puntgevels in de noord- en zuidgevel.

Aan de noordzijde staat links en rechts van de middenbouw met topgevel een blokvormige stenen (thans met hout beklede) dakkapel met plat dak (feitelijk een zogenaamd dakhuis dat net als een Vlaamse gevel de daklijst met goot doorsnijdt). Op het zuidelijke dakvlak van het oostelijke deel staan twee forse dakkapellen met houten wanden en een plat dak. De oostelijke is meest breed en dateert uit 1942, de jongere daarnaast is aanmerkelijk smaller, maar wel identiek van uitvoering. Links van de jongere dakkapel staat nog een kleinere, vermoedelijk ook weer jongere dakkapel met plat dak.

De hellende daken zijn gedekt met ruitvormige grijze betonnen pannen. Uit de oude foto's blijkt dat het pand al voor de oorlog een dergelijke dekking bezat. In hoeverre deze dekking van oorsprong keramisch was (hij leek dan veel op de tussen 1890 en 1915 geproduceerde Friese Helder & Co ruitvormige pan) is niet duidelijk. De huidige pannen zijn in ieder geval van beton. Op de kruising van de nokken van beide zadeldaken is een zinken kegelvormig torentje met een gesmede bekroning in Jugendstilvormen aanwezig. De thans op het oostelijke deel aanwezige schoorstenen zijn van 1942 en jongere datum.

Een bijzondere ruitvormige pan van het Friese Helder & CO uit Dokkum, geproduceerd van ca. 1890-1915.

De ruitvormige betonpannen van Franse Kampweg 30a-c. FH MAB 2020

3.2.2 Gevels

Algemeen:

De gevels zijn wit geverfd met een donkerbruine plint. Uit het onderzoek blijkt dat deze gevels vermoedelijk zijn opgetrokken in een kalkzandsteen/cementsteen. De cementsteen is immers zichtbaar in de westelijke topgevel waar de verflaag grotendeels is weggesleten. Mogelijk is de plint in gebakken steen uitgevoerd, maar ook dit is door de aanwezige verflaag niet duidelijk vast te stellen. Hoewel de gevels steeds dik lijken te zijn is het zichtbare metselverband uitgevoerd in halfsteens verband, met rollagen boven de oorspronkelijke gevelopeningen.

Noordgevel:

Hoewel ten tijde van bewoning door Wiegmans vanaf 1942, toen het adres nog Melkstraat 8 was, de zuidgevel werd beschouwd als voorgevel is de naar de vroegere renbaan gekeerde noordgevel van oorsprong af beschouwd als de voorgevel en thans fungeert deze weer als zodanig.

In deze langgerekte gevel zijn vier delen te onderscheiden. Links bevindt zich het geveldeel van de woning 30a. De indeling hiervan is tot stand gekomen in 1942. Rechts bevindt zich hier een deur met een deelbaar bovendeel met roederaam. De deur wordt links en rechts geflankeerd door een staand rechthoekig venster met een kozijn met 9-ruits raam. In het midden van deze gevel is nog een origineel hoog in de gevel geplaatst rechthoekig liggend stalvenster aanwezig met een houten 8-ruits valraam. Links daarvan bevindt zich een groter venster met een tweelichtkozijn met draairamen en bovenlichten en luiken. Geheel links bevindt zich een venster met stolpraam en een luik.

De voormalige woning daarnaast (30b) bezit midden boven de gevel een eerder genoemd dakhuis, thans afgewerkt met kraaldelen met in het kozijn een dubbel 6-ruits draairaam. Daarboven een hijsbalk in de vorm van een stalen I-balk. In de gevel onder dit dakhuis zijn nog twee originele hoog in de gevel geplaatste rechthoekige liggende stalvensters aanwezig met een houten 8-ruits valraam. Links daarvan bevinden zich nog twee met kraaldelen opgeklampte staldeuren en uiterst links een venster met een 12-ruits raam. Rechts van de stalvensters bevindt zich een entree met een deelbaar bovendeel met roederaam, als bij 30a. Uiterst rechts bevindt zich een jonger, breed liggend venster (jaren 60) met een vast raam en een zijlicht met draairaam en bovenlicht.

De derde voormalige woning (30c) beslaat grotendeels de middenpartij met topgevel. De indeling is ontstaan in 1962 met links van het midden een entree met een deelbaar bovendeel met roederaam, vergelijkbaar met de deuren van 30a en b. Links daarvan een nagenoeg vierkant venster met een vast raam (glas met latten in het kozijn geplaatst) en een laag bovenlicht. Rechts bevindt zich een gelijkvormig venster gevuld met een stolpraam. Rechts daarvan bevindt zich een klein hoog geplaatst venster met een enkelruits raampje. Midden in de topgevel onder de vermoedelijk nog oorspronkelijke houten beschieting van de topgevel bevindt zich ook een venster met een enkelruits raampje. De gevelopeningen sluiten hier af met betonnen lateien, ook wit geverfd. In de bovenste latei staat ingegraveerd B-N-1962. Rechts van dit middendeel bevindt zich nog een woonhuisvenster gevuld met een stolpraam.

Het vierde geveldeel betreft de rechter vleugel die nog grotendeels de oorspronkelijke stalindeling heeft. Deze bestaat uit drie groepen van twee naast elkaar geplaatste staldeuren, waarbij elk koppel wordt geflankeerd door een stalvenster met liggend 8-ruits valraam. De staldeuren met hun

stalen omkaderingen zijn van recentere datum. Uiterst rechts bevindt zich een enkele deur op de hoek met links daarvan een staand stalvenster. Midden boven dit geveldeel torent weer een stenen dakhuis uit, ook hier met een niet oorspronkelijke kraaldelen bekleding en een gewijzigd luik in de opening. Daarboven een hijsbalk in de vorm van een stalen I-balk.

De oostgevel

Deze kopgevel heeft thans een woonhuisuitstraling, met een symmetrische indeling. In de onderbouw bevindt zich links en rechts een venster met tweelichtkozijn en draairamen en luiken van kraaldelen (1942). Daarboven bevindt zich een balkon op stalen korbeelstellen. Het balkon dateert als constructie uit de jaren 20/30 (mogelijk uitgebreid in 1942). De huidige balustrade dateert uit de jaren 80. De indeling in de topgevel met links en rechts driehoekige kozijnen elk voorzien van twee klimmende roederamen met in het midden een deurkozijn met een deur met 12-ruits raam, bekroond door een houten geveltopje zou nog kunnen dateren uit de eerste verbouwing tot woning uit de jaren 20. Het is bekend dat Spliethoff bij de verbouwing van het Jockeyhuis in die tijd architect Kruisweg weer inschakelde. Mogelijk heeft Spliethoff Kruisweg ook bij de eerste verbouwing van een deel van de stallen betrokken.

De westgevel

Deze gevel is door de aanbouw van een schuur maar deels (de topgevel) zichtbaar. In deze topgevel bevindt zich in het midden een kozijn met daarin een deur met een raam dat oorspronkelijk roeden heeft bezeten. Daarboven is een nog oorspronkelijk houten geveltopje aanwezig met een hijsbalk in de vorm van een stalen I-balk.

De zuidgevel

Deze gevel is thans maar deels toegankelijk. In het rechter deel bevindt zich de woonhuisgevel uit 1942 met rechts een venster met drielichtkozijn, enkelruits draairamen (thans geïsoleerd) en luiken van kraaldelen. Links een vergelijkbaar venster met een tweelichtkozijn, enkelruits draairamen (thans geïsoleerd) en luiken van kraaldelen en in het midden een deur met een bovenlicht. De forse dakkapel heeft gevels van kraaldelen en een brede strook met ramen waarvan de indeling in een later stadium is gewijzigd.

Daarnaast bevindt zich de achtergevel van woning 30b met liggende brede vensters (grotendeels naorlogs). De grote dakkapel heeft ook kraaldelen op de gevels en aan de frontzijde links en rechts een tweelichtkozijn met draairamen. De moderne deuren en vensters zetten zich voort tot in het middendeel met de topgevel. Dit deel was lastig te inspecteren. Wel is te zien dat de topgevel een houten topje heeft met daaronder een klein venster. Volgens de eigenaar bezit het westelijke deel nog de oude indeling met staldeuren en stalvensters.

3.2.2 Interieur

Van de woningen is slechts het leegstaande 30b kort bezocht. Hier is een volledig moderne afwerking aanwezig. Het zelfde geldt voor de andere woningen. De paardenboxen hebben nog hun in halfsteens verband gemetselde en wit gekalkte wanden en een plafond dat bestaat uit de zolderbalklaag met houten gezaagde balken en vloerdelen. In beide achterhoeken van de boxen zijn de sporen zichtbaar van oude voer- en drinkbakken die echter zijn verwijderd.

Franse Kampweg 30 A-C vanuit het noordoosten. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Noordgevel, woning 30b. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Linker deel noordgevel. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Noordgevel middendeel, (woning 30c). FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Oorspronkelijk stalvenster. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Overzicht noordgevel vanuit het noorden. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Noordgevel vanuit het noordwesten. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Rechter deel noordgevel met de stalboxen. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Dakhuis en staldeuren. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Zinken en gesmede bekroning op kruising van daknokken. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Latei met inscriptie in topgevel noordgevel. FH MAB 24-11- 2020

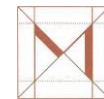

Franse Kampweg 30 A-C. Overzicht oostgevel. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Zicht langs zuidgevel vanuit het oosten. FH MAB 24-11- 2020

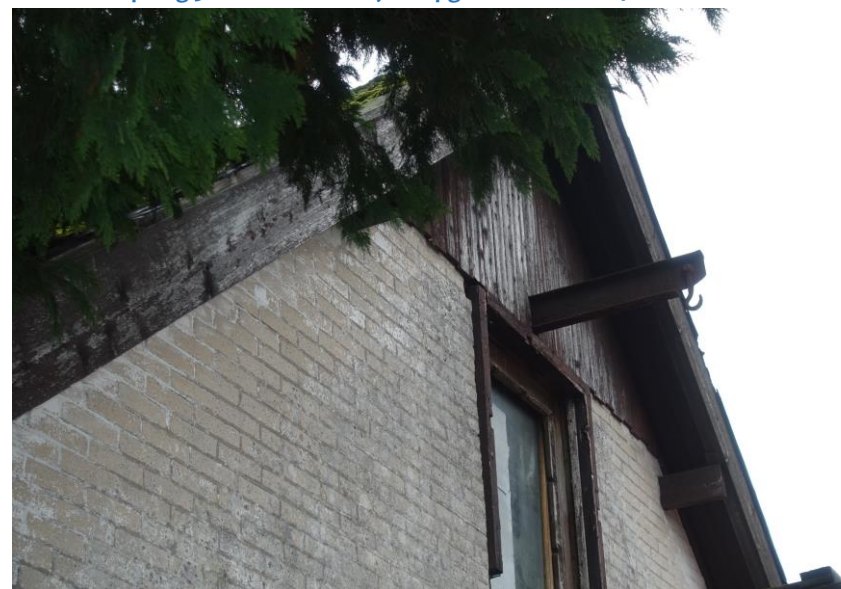

Franse Kampweg 30 A-C. Zicht langs het middendeel van de zuidgevel vanuit het oosten.
FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. De westelijke topgevel. FH MAB 24-11- 2020

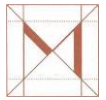
Franse Kampweg 30 A-C. Westelijke topgevel met hijsbalk. FH MAB 24-11- 2020

Franse Kampweg 30 A-C. Interieur van een stalbox. FH MAB 24-11-2020

4 CULTUURHISTORISCHE WAARDENBEPALING

4.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt het pand Franse Kampweg 30A-C beoordeeld op de al dan niet aanwezige erfgoedwaarden. Allereerst omschrijven we de verschillende **bouw- en architectuurhistorische** waarden, de **ruimtelijke** waarden en de **(cultuur)historische** waarden en wordt ingegaan op aspecten als **zeldzaamheid** en **herkenbaarheid**. Daarbij wordt aangegeven in hoeverre deze waarden in hoge, dan wel positieve of indifferente zin aanwezig zijn of zelfs geheel ontbreken. Deze vijf aspecten worden in de regel ook gewogen in bouwhistorische quickscans en verkenningen.

Daarna wordt het paviljoen via een **indicatieve quickscan-wegingsmethodiek** gewaardeerd (§4.6), waarbij de eerder besproken waarden in deelrubrieken zijn opgesplitst. Deze wegingsmethodiek geeft een **indicatie** van eventueel aanwezige monumentwaarden: evident aanwezig, matig aanwezig of niet aanwezig. De methodiek wordt gebruikt bij erfgoedinventarisaties ten behoeve van gemeentelijke monumentenlijsten en is een hulpmiddel om tot een goede preselectie te komen. Hoog gewaardeerde objecten (met een score van 30 punten of meer) zijn in de regel gebouwen die voldoende kwaliteiten bezitten om bescherming als gemeentelijk monument in overweging te nemen.

4.2 BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDEN

Het paardenstallencomplex Franse Kampweg 30A-C is ontstaan in 1904/begin 1905 en in de huidige vorm het resultaat van ingrijpende verbouwingen vanaf de jaren 20 tot in de jaren 60 met nog detailwijzigingen uit een recent verleden. Bij deze verbouwingen is uiteindelijk bijna twee-derde van het stalgebouw omgevormd tot een drietal woningen. De oorspronkelijke hoofdvorm en silhouet van het complex uit 1904/5 is daarbij gezien vanuit de noordelijke zijde overwegend goed behouden gebleven, maar aan de zuidzijde door de forse dakkapellen wel behoorlijk veranderd.

Bij nadere beschouwing van de resterende begane grondverdieping kan worden geconstateerd dat deze bij de nog behouden gebleven paardenboxen in opzet grotendeels intact is gebleven, maar bij de woningen door doorbraken en samenvoegingen wel sterk is gewijzigd. De ruimtelijke indeling is bij de stallen dus nog aanwezig. De structuur is rationeel met rug aan rug stalboxen, gericht naar het noorden en zuiden.

Ook van de oorspronkelijke materialisering en detaillering zijn nog elementen aanwezig, zoals de bakstenen muren van de kern (met binnenmuren van de stalboxen en de buitengevels met de 8-ruits stalramen en een tweetal originele staldeuren, het dak met constructie en overstek met windveren, dakbedekking met markante ruitvormige betonpannen, dakpiron in zink met gesmede Jugendstilbekroning, stenen dakhuizen met hijsbalken boven de luikopeningen). Helaas is door het witverven van het muurwerk de oorspronkelijke steen (kalkzandsteen) niet meer beleefbaar. Het wijzigen van gevels en dichtzetten met metselwerk van oude openingen en het inbouwen van een nieuwe entrees

en vensters van verschillende typen zijn ingrepen, die het aanzien van het stallengebouw hebben veranderd.

Deze paardenstallen zijn als bouwtype bijzonder en in de architectuur representatief voor de rustieke architectuur van de vermaak-industrie (horeca, sport- en feest-accommodaties) met kenmerken van de chaletstijl en Jugendstil uit de periode rond 1900-1910. Alle gebouwen van de renbaan, waaronder het ook behouden gebleven jockeyhuis, vertoonden een zelfde schilderachtige, rustieke architectuur, waarbij de stallen vanwege hun meer ondergeschikte positie het meest terughoudend en vooral ook functioneel waren uitgevoerd.

Het paardenstallencomplex bezit op grond van de bovenstaande overwegingen, ondanks de ingrijpende verbouwingen, een positieve architectuurhistorische waarde. Een positieve bouwhistorische waarde is er vanwege de nog afleesbare bouwgeschiedenis en de aanwezigheid van bouwsporen, markante historische dakbedekking en een voor de bouwperiode kenmerkend gedifferentieerd materiaalgebruik (bak- en kalkzandsteen, decoratief houtwerk, etc.). De na 1940 gedane ingrepen, die helaas op een groot deel van het gebouw invloed hebben, hebben een indifferente bouw- en architectuurhistorische waarde.

4.3 ENSEMBLEWAARDEN / STEDENBOUWKUNDIGE WAARDEN

Het pand is gesitueerd in het vanaf omstreeks 1800 aangelegde landgoed Cruysbergen als onderdeel van een in 1902 als uitbreiding van de in 1893 begonnen renbaan met gebouwen (tribune, scheidsrechterstoren, paviljoen, totogebouw, muziektent, jockeyhuis en paardenstallen) in een rustieke bij de landschapstijl passende bouwstijl. Door de sloop en teloorgang van de historische renbaan en het bebouwen daarvan door

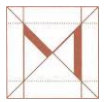
defensie en de sloop van het oude landhuis en volbouwen met bedrijfsgebouwen zuidelijk van de stallen is het gebouw voor een deel ontdaan van zijn oorspronkelijke setting en omgeving en is de ensemblewaarde thans niet meer hoog te noemen.

Waar het pand voorheen lang in een deels open en groene omgeving lag, die thans alleen aan de noordzijde nog aanwezig is en oostelijk van het pand een weg naar het zuiden langs het complex verliep, speelde het pand toen een veel prominentere rol in het beeld van de omgeving. De situering van het pand is thans een beetje verstopt geraakt door wijziging van wegstructuren en het volbouwen met bedrijfshallen en parkeerterreinen, zuidelijk van het complex. Het pand is alleen vanaf de oostzijde via de oprit vanaf de aftakking van de Franse Kampweg zichtbaar en benaderbaar. De beeldbepalende waarde van het oorspronkelijk sterk in het oog springende pand voor zijn directe omgeving is hierdoor verminderd. Deze waarde is neutraal.

4.4 ALGEMENE HISTORISCHE WAARDE / GEBRUIKSHISTORIE

Het pand heeft een bijzondere stichtings- en gebruiksgeschiedenis. De stichting van de stallen in 1904, als onderdeel van een uitbreiding en renovatie van de sinds 1893 op deze plek aanwezige renbaan maakt dat het gebouw onlosmakelijk verbonden is met deze renbaan die ook nationaal bekendheid verwierf als een fraai ontworpen en goed uitgeruste ren- en drafbaan en grote feestlocatie. Het Gooi, en met name Bussum en omgeving was sinds enige tijd in trek als vestigingsplaats voor de elite uit met name Amsterdam, waarvoor ook een fraai villa- en wandelpark ontstond en de groene omgeving aantrekkelijk was om te verblijven. De stijl van de villa's en landhuizen uit die tijd (1870-1910) was schilderachtig (met torentjes, overstekken, veranda's, sierspanten en samengestelde

bouwmassa's) en de aanleg van de renbaan in een parkachtige setting en bouwstijl van de gebouwen sloot bij die sfeer aan. Ook de renbaan was vanuit investeerders afkomstig van Amsterdam voortgekomen. Dergelijke representatieve sportcomplexen met horecavoorzieningen (theepaviljoens) muziektenten en gokgelegenheden werden vanaf het einde van de negentiende eeuw als een leuk dagje uit gebruikelijk om extra publiek te lokken naar deze locaties. Voor het buitenleven en het buitenvermaak keek men in Nederland veelal naar Engeland, waar de paardensport en paardenraces een populair fenomeen waren. De renbaan Cruysbergen heeft maar kort gefunctioneerd, maar genoot tot de sluiting in 1912 in de regio veel bekendheid, getuige de vele advertenties, berichten over races en festiviteiten en de ansichtkaarten die van het complex bestaan. Niet alleen vanuit Amsterdam, maar ook vanuit Haarlem kwamen men in grote getale met het spoor naar de renbaan. Het was dan ook vooral het door de Staat opgelegde verbod op de totalisator dat de renbaan de das omdeed.

Als herinnering aan de geschiedenis van de renbaan en vanwege de bijzondere oorspronkelijke functie, maar ook de vroege naoorlogse functie als manege met woning en stallen (gebruiksgeschiedenis als paardenstal, ook thans nog deels een stalling van een manege en paardenhandel) is het pand van belang als uitdrukking van de culturele en sociaaleconomische ontwikkeling van Bussum en heeft het pand een hoge historische waarde.

4.5 ZELDZAAMHEID EN HERKENBAARHEID

Franse Kampweg 30A-C heeft door zijn bijzondere en in de structuur en opzet nog redelijk goed herkenbare typologie van paardenstal binnen de lokale context een zekere zeldzaamheidswaarde. Dergelijke paardenstallen van deze omvang kwamen sowieso maar weinig voor, al

kan men ze ook nog aantreffen bij grote buitens zoals Oud Bussem, waar de stallen uit ongeveer dezelfde periode (1902) dateren. Historische renbanen met gebouwen zijn sowieso in ons land niet talrijk meer. Wel is het niet het enige gebouw van de renbaan Cruysbergen dat bewaard is gebleven. Het jockeyhuis is in zijn gerestaureerde staat inmiddels beschermd en geplaatst op de rijksmonumentenlijst.

4.6 QUICKSCAN OBJECTEN EN COMPLEXEN			GEMEENTE GOOISE MEREN		
Objectnummer / datum	01	3-12-2020			
Adres	Franse Kampweg 30A-C				
Wijk - kern	Cruysbergen	I. Architectuur- en kunsthistorische waarde, bijzonder belang van het pand			
Bouwtype	Blok paardenstallen thans deels met woningen	1. voor geschiedenis van de (lokale) architectuur en / of bouwtechniek		●○○	
Bouwjaar	1904/1905	2. voor het oeuvre van een (plaatselijk) bouwmeester of architect		●●○	
Architect	H.J. Kruisweg	3. wegens esthetische kwaliteit van het ontwerp, bijzondere bouwstijl		●●○	
Bouwstijl	Traditioneel met chaletstijl-elementen	4. wegens bijzondere materiaal-/kleurgebruik, detaillering, constructie en/of ornamentiek		●○○	
Huidige functie	Wonen/stalling paarden	II. Stedenbouwkundige of ensemble waarde, belang van het pand			
Oorspronkelijke functie	Schuur/stalling paarden.	1. deel of representant van architectuurhistorisch, stedenbouwkundig of landschappelijk waardevol geheel		●●○	
Bouwkundige staat	Matig	2. wegens situering verbonden met ontwikkeling / uitbreiding wijk, gebied of landschap		●●○	
Toelichting karakteristiek en waarden		3. bijzondere betekenis voor aanzien van Bussum buitengebied (beeldbepalend / landmark)		●○○	
		4. wegens hoogwaardige kwaliteit bebouwing en historisch ruimtelijke relatie met groen, wegen, water, bodem, wijze van verkaveling, inrichting, voorzieningen, andere gebouwen (ensemble)		●○○	
		III. Cultuurhistorische waarde, belang van het pand			
		1. als bijzondere uitdrukking van een culturele, sociaalmaatschappelijke, economische, geestelijke en/of beleidsmatige/bestuurlijke ontwikkeling, etc.		●●●	
		2. wegens bijzondere technische en/of typologische ontwikkeling/ innovatieve waarde/ pionierskarakter		○○○	
		3. bijzondere betekenis voor de historie van de gemeente Gooise Meren		●●○	
		IV. Gaafheid / herkenbaarheid (authenticiteit)			
		1. architectonische gaafheid of authenticiteit van ex- en/of interieur		●○○	
		2. herkenbaarheid van het oorspronkelijke concept/functie		●●○	
		3. relatie met structurele en/of visuele gaafheid van ensemble/omgeving		●○○	
		V. Zeldzaamheid			
		1. architectuurhistorische, bouwtechnische, typologische, functionele zeldzaamheid		●●○	
		2. uitzonderlijk belang wegens een of meer van eerder genoemde kwaliteiten		●●○	
		SCORE			26
		score ≥ 30 punten	gemeentelijk monument	zeer hoge waarde 3 ●●●	
		score 24 > 30 punten	karakteristiek	hoge waarde 2 ●●○	
		score ≤ 24 punten	te licht voor bescherming	enige waarde 1 ●○○	
		Bronnen: Archief Bouwvergunningen (Gemeentearchief Bussum/Gooise Meren), Digitaal archief kadaster Beeldbank gooienvchthistorisch.nl		geen waarde 0 ○○○	
		ADVIES: Aanwijzing als karakteristiek object			

5 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 CONCLUSIES

In de waardenstelling is geconcludeerd dat het pand Franse Kampweg 30A-C een overwegend positieve bouw- en architectuurhistorische waarde bezit, een neutrale stedenbouwkundige- en ensemblewaarde, een neutrale beeldbepalende waarde en een hoge algemene historische waarde. Tevens is er sprake van een zekere zeldzaamheidswaarde. Deze waardering is gedaan vanuit de gemeentelijke (Bussumse) context.

In de vorige paragraaf is het pand gewaardeerd aan de hand van de *quickscan waardebeoordeling*, met behulp van een set waarderingscriteria, die in de regel worden toegepast bij het selecteren van gemeentelijke monumenten. Deze “quickscanwaardering” is indicatief en maakt duidelijk op welke bandbreedte de erfgoedwaarden van het object zich bevinden. Het systeem geeft een indicatie of waarden dusdanig zijn, dat aanwijzing als karakteristiek object overwogen zou kunnen worden.

Uit deze waardering blijkt, dat Franse Kampweg 30A-C op sommige punten overwegend positief en soms zelfs hoog scoort, maar op andere punten (situering, beeldwaarde, gaafheid) juist laag tot neutraal. De eindscore plaatst het gebouw, duidelijk binnen de categorie

karakteristieke objecten. De score is onvoldoende voor een potentiële gemeentelijke monumentwaarde.

De conclusie is dat het paardenstallencomplex voldoende erfgoedwaarden blijkt te bezitten om enige vorm van behoud en inpassing in de plannen van herontwikkeling van het Hocras-gebied in overweging te nemen en, bij transformatie, de belangrijkste karakteristieken van het gebouw zodoende in stand te houden.

5.2 AANBEVELINGEN

Uitgezocht moet worden op welke wijze dit gebouw uiteindelijk kan worden ingepast in de gebiedsontwikkeling. Het op enige wijze herkenbaar houden van de karakteristieke bouwmassa en oorspronkelijke functie is op objectniveau van belang. Daarnaast is het tevens wenselijk om te onderzoeken in hoeverre er onderlinge samenhang kan worden teruggebracht in de restanten van het vroegere renbaancomplex. Daarbij moet ook het nog bewaard gebleven jockeyhuis, maar ook het tracé van de renbaan zelf (in het plan op te nemen als nieuwe wegstructuur?) in het geheel worden betrokken en zal aanvullend op de plek nadere informatievoorziening moeten worden toegevoegd om de betekenis en rol van de relictten binnen het totaal leesbaar te kunnen maken.

Drs. F.A.C. Haans, bouwhistoricus bnb

Monumenten Advies Bureau, Nijmegen 3 december 2020

6 BRONNEN EN LITERATUUR

6.1 BRONNEN

- Archief Gooi- en Vechtstreek
  - Beeldbank
  - Bouwvergunningen voormalige gemeente Bussum 1942
  - Archieven gemeente Bussum (1954-56) 6.02.01 /itemnummer 3646 Uitbreidingsplannen. Behandeling verzoek Koninklijke Landmacht tot het bouwen van een mobilisatiemagazijnencomplex op de voormalige Renbaan Cruysbergen.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) Beeldbank

6.2 INTERNET

- Wikipedia/Cruysbergen
- <https://www.historischekringbussum.nl/>
- Topotijdreis.nl
- Delpher.nl
- Kadaster.nl/archiefviewer
- <http://gooienvechtstreek.info/architect/kruisweg.php>
- <https://www.historischekringbussum.nl/index.php/bussums-historisch-tijdschrift/925-bht-24-2-pag-10>

6.3 LITERATUUR

- *Landgoed Cruysbergen te Bussum: 19de eeuws Ontginningslandgoed. Motivatie behorend bij de aanvraag tot NSW-landgoed.* Amsterdam 29 augustus 2002 Rapport opgesteld door Bureau Oldenburgers Historische Tuinen / OHT, in opdracht van Hylkema Consultants BV
- G.M. Langemeijer, “Het landgoed Cruysbergen” in: *Contactblad Historische Kring Bussum*, jrg 6 nr. 3 dec. 1990 p 31-36
- H. Polak, “Het bedreigde Gooi” in: *Buiten* jrg. 16 1922 nr. 27 p 313-324
- Martin Heyne, “De renbaan Cruysbergen” in: *Bussums-historisch-tijdschrift* 925-bht-24-2-pag-10